Ἀριθ. 32 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Δεύτερος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι. γρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδ. γρ. 20 —Αἱ συνδρομαὶ ἄρχ. ἀπὸ 1 ἰαν. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι— Τιμὴ προηγ. φύλλων λ. 30 —Γραφ. τῆς Διευθύνσεως: Ὁδ. Σταδίου, 6. | 8 Αὐγούστου 1876

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΥΡΙΚΙΟΝ ΒΛΩΚ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 481.

—

Ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἔντιμον πρᾶγμα.

Ὁ Παῦλος, συλλογισθεὶς πρὸς στιγμὴν ἐφ' ὅσων ἤκουσεν, ἀνέκραξε: «Σκληρὸν ὅμως πρᾶγμα ἡ ἐργασία!»

Ὁ Διδάσκαλος.—Ἀληθῶς εἶναι κοπιαστικὸν πολλάκις νὰ ἐργάζηταί τις, ἀλλὰ μόνον οἱ ὀκνηροὶ εὑρίσκουσι βαρεῖαν τὴν ἐργασίαν.

—Καὶ ἡ ὀκνηρία εἶναι ἐλάττωμα, λέγει ὁ Πέτρος.

—Βέβαια, ἐπανέλαβεν ὁ διδάσκαλος. Μόνον τὴν ἐργασίαν ἣν δὲν ἀγαπᾷ τις εὑρίσκει ἀνυπόφορον· πολλοὶ ὅμως ἄνθρωποι ἐργάζονται μετὰ προθυμίας, καὶ ἴσως καὶ μετ' εὐχαριστήσεως.

Ἀλλ' ἴδωμεν τί θὰ συνέβαινεν ἐὰν ἡ γῆ δὲν ἐκαλλιεργεῖτο πλέον;

Γεώργιος.—Θὰ ἀπεθνήσκομεν τῆς πείνης.

Ὁ Διδάσκαλος. Ἐὰν δὲν κατεσκευάζομεν πλέον οἰκίας, ἐνδύματα;

Λεωνίδας.—Θὰ ἠσθενούσαμεν ἀπὸ τὸ ψῦχος.

Ὁ Διδάσκαλος.—Καὶ ἐὰν δὲν ἰάτρευον τοὺς ἀσθενεῖς, πολλοὶ θὰ ἐξηκολούθουν νὰ πάσχουν· ἐὰν δὲν ἐδίδασκον τὰ παιδία, θὰ ἦσαν ἀγράμματα καὶ κακά. Μὲ μίαν λέξιν, ὅλοι ὅσοι ἐργάζονται, εἴτε διὰ τῶν χειρῶν των, εἴτε διανοητικῶς, εἰσὶ χρήσιμοι, παρέχουσιν εἰς τὴν κοινωνίαν ὑπηρεσίας καὶ πρέπει νὰ τιμῶνται.

Πέτρος.—Ἐὰν ἡ ὀκνηρία εἶναι ἐλάττωμα, ἡ ἐργασία εἶναι ἀρετή, δὲν ἔχει οὕτως;

Ὁ Διδάσκαλος.—Βεβαιότατα. Πολλάκις ἡ ἐργασία εἶναι κοπιαστική, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπαχθής· εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ἐργαζώμεθα. Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν, οἱ δ' ἀντ' αὐτῶν ἐργαζόμενοί εἰσιν οἱ εὐεργέται των. Τοιουτοτρόπως οἱ γονεῖς εἰσιν οἱ εὐεργέται τῶν τέκνων των.

Λεωνίδας.—Ἀλλ' ὅταν ἡ ἐργασία πληρώνεται;

Ὁ Διδάσκαλος.—Ἡ πληρωνομένη ἐργασία δὲν εἶναι εὐεργεσία, ἀλλὰ χρησιμοποίησις. Δεχόμεθα τὰς εὐεργεσίας, ὅταν ἀδυνατῶμεν νὰ πράξωμεν ἀλλέως, καὶ τότε ἀμείβομεν αὐτὰς δι' εὐγνωμοσύνης· ἀλλ' εἶναι ζήτημα τιμῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀποδώσῃ ὑπηρεσίαν ἀντὶ ὑπηρεσίας καὶ ἀντικείμενον χρήσιμον ἀντὶ χρησίμου ἀντικειμένου. Ἠδύνατό τις σχεδὸν νὰ εἴπῃ ὅτι ἐργαζόμεθα διὰ νὰ πληρώσωμεν τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων, διότι πρέπει νὰ ἐργάζωνται πολλοὶ ἄνθρωποι, ἵνα ἐκπληρῶνται ἅπασαι αἱ ἀνάγκαι μας.

Καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας. 1ον Τὰ ἔργα.

Τὰ παιδία ἐφαίνοντο ἔκπληκτα. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας ὡς ἀναγκαῖον εἰς θεραπείαν τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου. Ὁ διδάσκαλος ἐνόμισε καλὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς λεπτομερείας τινάς. «Λάβωμεν ἓν μόνον παράδειγμα. Φορεῖτε πανταλόνιον ἐξ ἐριούχου, βλούζαν βαμβακερήν, λινὸν ὑποκάμισον, ὑποδήματα, κτλ. Ἔλθωμεν πρῶτον εἰς τὸ ἐριοῦχον. Πόθεν γίνεται;»

Πέτρος.—Ἀπὸ τὸ μαλλὶ τῶν προβάτων.

Ὁ Διδάσκαλος.—Χρειάζονται λοιπὸν γεωργοί, ποιμένες πρὸς διατροφὴν καὶ περιποίησιν τῶν προβάτων. Ὅταν δὲ τὸ μαλλὶ κουρευθῇ, πλυθῇ καὶ καθαρισθῇ,

Ἰωσήφ.—Κλώθεται.

Ὁ Διδάσκαλος.—Ἄλλοτε ἐκλώθετο εἰς τὰς οἰκίας, τώρα ὅμως χρειάζονται μηχαναὶ διὰ τὰς ὁποίας εἶναι ἀναγκαῖος σίδηρος, ξύλα καὶ δέρμα. Πόσοι ἄνθρωποι χρειάζονται διὰ νὰ ἑτοιμάσωσι τὰς ὕλας ταύτας καὶ στήσωσι τὴν κλωστικὴν μηχανήν;

Ἀλλ' ἂς παραλίπωμεν τώρα ταῦτα. Τὸ νῆμα εἶναι ἕτοιμον, πρέπει νὰ βαφῇ. Τίς βάφει τὸ ἐριοῦχον;

Λεωνίδας.—Ὁ βαφεύς.

Ὁ Διδάσκαλος.—Μὲ τί; Μὲ χρωματιστικὰς ὕλας, ἐξ ὧν τινες, ὡς τὸ ἰνδικὸν, ἔρχονται μακρόθεν, πάντοτε δὲ πρέπει νὰ παραχθῶσι, διότι δὲν φυτρώνουν μόναι.

Ἀφοῦ τὸ νῆμα βαφῇ, πρέπει νὰ ὑφανθῇ. Ὁ ὑφαντὴς ἔχει ἀνάγκην ὑφαντηρίου· τὸ ὑφαντήριον σύγκειται ἐκ ξύλων, σιδήρου καὶ σχοινίων, ἅτινα κατεσκευάσθησαν ἕνα ἕκαστον αὐτῶν ἀπὸ διαφόρους ἐργάτας.

Τέλος τὸ ἐριοῦχον προπαρασκευάζεται, διπλώνεται καὶ φθάνει εἰς τὸν ῥάπτην . . . ὁ ὁποῖος ἔχει ἀνάγκην ψαλιδίου, βελονῶν καὶ κλωστῆς. Πόσοι ἄνθρωποι δὲν χρειάζονται διὰ νὰ κατασκευάσωσι τὰ πράγματα ταῦτα; Ἂς ὁμιλήσωμεν τώρα διὰ τὴν βλούζαν.

Λεωνίδας.—Τὸ βαμβάκιον, ἐξ οὗ κατασκευά-

ζεται, ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀμερικήν· δὲν εἶναι οὕτω, διδάσκαλε;

Ὁ Διδάσκαλος.—Ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, τὰς Ἰνδίας, τὴν Αἴγυπτον καὶ ἄλλους τόπους κειμένους πέραν τῆς θαλάσσης. Πῶς ταξειδεύει τις εἰς τὴν θάλασσαν;

Πέτρος.—Μέσα εἰς ἕνα μεγάλον πλοῖον.

Ὁ Διδάσκαλος.—Ἐντὸς μεγάλου πλοίου. Καὶ πόσοι ἄνθρωποι δὲν χρειάζονται διὰ νὰ κατασκευάσωσιν ἓν πλοῖον! Πόσοι διὰ νὰ προμηθεύσωσι τὴν ξυλείαν, τὸν σίδηρον, τὸν χαλκὸν, τὰ σχοινία, τοὺς ἱστοὺς, καὶ τὰς ἀναποφεύκτους ζωοτροφίας! Πόσοι ἄνθρωποι συνέλεξαν παρατηρήσεις, ἐσπούδασαν, ἠγρύπνησαν, ὑπελόγισαν, εἰργάσθησαν μυριοτρόπως, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἐπιστήμη ἠδυνήθη νὰ ὁδηγῇ ἀπροσκόπτως πλοῖόν τι διὰ μέσου τῶν θαλασσῶν!

Ἀκούσατε· σᾶς ὡμίλουν περὶ τοῦ σιδήρου, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τις ἓν καρφίον, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ πλοίου,—ἢ ἀκόμη καὶ ἓν καρφίον ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔχετε εἰς τὰ ὑποδήματά σας,—χρειάζονται ἑκατοντάδες ἴσως χιλιάδων ἀνθρώπων.

Πρέπει νὰ σκάψῃ τις τὴν γῆν διὰ νὰ εὕρῃ τὸ μέταλλον. Χρειάζονται ἁμάξια καὶ ἵπποι διὰ νὰ μετακομισθῇ τὸ μετάλλευμα εἰς τὸ ἐργοστάσιον (διὰ τὸ ὁποῖον πόσοι ἄνθρωποι δὲν ἐχρειάσθησαν!) Εἰς τὸ ἐργοστάσιον τὸ μετάλλευμα τήκεται μὲ τοὺς λιθάνθρακας (πόσοι ἄνθρωποι δὲν ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ ἀνορύξωσι τοὺς λιθάνθρακας!) Ὁ τετηγμένος σίδηρος μεταμορφοῦται εἰς ῥάβδους ἐν ταῖς καμίνοις. Αἱ ῥάβδοι φθάνουσιν εἰς τὸν ἡλοποιὸν δεόντως προητοιμασμέναι. Τὸ ἐργαστήριον τοῦ ἡλοποιοῦ, τὸ φυσερόν του, τὰ σφυρία, αἱ λαβίδες καὶ τὰ ἄλλα ἐργαλεῖά του δὲν κατεσκευάσθησαν μόνα των. Τέλος χρειάζονται ἄνθρακες οὓς ἐξήγαγον ἐκ τοῦ βάθους τῆς γῆς, καὶ ἴσως ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν μιᾷ λέξει, ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἀπαριθμήσῃ τις ἀκριβῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἐνδυμάτων, ἅτινα εἷς ἐξ ὑμῶν φέρει, θὰ εὕρισκεν ἴσως 100,000· περισσοτέρους, ὄχι ὀλιγωτέρους. Ἂς ἴδωμεν τώρα διατί ἡ ἐργασία διαιρεῖται οὕτω.

Α. Βερναρδακης.

Ἕκεται συνέχεια.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΚΗΡΙΟΥ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 482.

ΣΥΝΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Κηρίον. Ἀάμφις τῆς φλογός.—Ἀὴρ ἀναγκαῖος εἰς τὴν καῦσιν.—Σχηματισμὸς τοῦ ὕδατος.

Κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνδιάλεξιν ἐσπουδάσαμεν τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ῥευστοῦ μέρους τοῦ κηρίου, καὶ πῶς τὸ ῥευστὸν φθάνει ἕως ἐκεῖ ὅπου γίνεται ἡ καῦσις. Εἴδετε ὅτι ὅταν τὸ κηρίον καίῃ τακτικῶς, καὶ χωρὶς νὰ προσβάλληται ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ, δίδει φλόγα σχήματος ἱκανῶς κανονικοῦ, ἀλλὰ περιέργου. Σήμερον θὰ ἐξετάσωμεν διὰ ποίων τρόπων ἀνακαλύπτομεν τί γίνεται εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς φλογὸς, διατὶ τοῦτο γίνεται, καὶ τίνες ἐν τούτοις μεταβολαὶ συμβαίνουσι. Θὰ ἰδῶμεν τί καταντᾷ μέχρι τέλους τὸ κηρίον· διότι ἠξεύρετε ὅτι ὅταν καίῃ κανονικῶς, τέλος πάντων τελειόνει καὶ χάνεται χωρὶς ν' ἀφήσῃ καμμίαν ἀκαθαρσίαν εἰς τὸ κηροπήγιον. Τοῦτο δὲ εἶναι πολὺ παράδοξον. Διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν ὅμως νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ τὸ κηρίον μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας, ἔφερα ἐδῶ τινα ἐργαλεῖα, καὶ θὰ σᾶς εἰπῶ ταχέως τὴν χρῆσίν του. Ἀνάπτω λοιπὸν τὸ κηρίον. Τὴν ἄκραν τοῦ ὑαλίνου

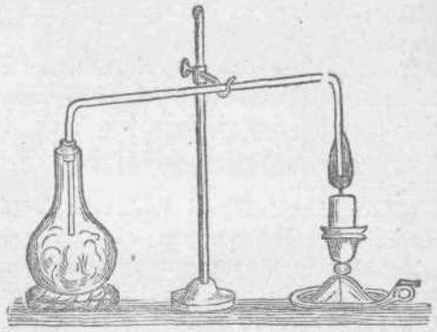

Σχ. 13.

αὐτοῦ σωλῆνος θὰ βάλω εἰς τὴν φλόγα, εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο αὐτῆς τὸ ὁποῖον ὁ Οὔκερ παρέστησε μελανώτερον εἰς τὸ σχέδιόν του. Σᾶς εἶναι εὔκολον νὰ τὸ ἰδῆτε εἰς ὁποῖον δήποτε κηρίον, ἂν τὸ παρατηρήσετε μετὰ προσοχῆς ὅταν καίῃ κανονικῶς. Ἂς ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον αὐτὸ τὸ μελανὸν μέρος. Ἐβύθισα εἰς αὐτὸ τὴν ἄκραν τοῦ κυρτοῦ μου σωλῆνος, καὶ βλέπετε ἀμέσως ὅτι κάτι ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν φλόγα, καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ ἄλλου πέρατος τοῦ σωλῆνος. Ἂν εἰς τὸ ἄλλο τοῦτο πέρας θέσω μίαν φιάλην, θὰ ἰδῆτε ὅτι τὸ κάτι ἐκεῖνο τὸ ἀποσπώμενον ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς φλογὸς, προχωρεῖ βαθμηδὸν εἰς τὸν σωλῆνα καὶ διὰ τοῦ ἄλλου ἄκρου εἰσέρχεται εἰς τὴν φιάλην, ὅπου ὅμως δὲν φέρεται ὡς εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα, ἀλλὰ πίπτει εἰς τῆς φιάλης τὸν πυθμένα, διότι εἶναι σῶμα βαρύ. Τῷ ὄντι τοῦτο εἶναι τὸ ἀναλελυμένον ἄλειμμα ἢ κηρίον, ἀναλελυμένον δὲ οὐχὶ εἰς ἀέριον, ἀλλ' εἰς ὑγρὸν μεταβληθὲν εἰς ἀτμόν. Πρέπει νὰ μάθετε τίς ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀερίου καὶ μεταξὺ ἀτμοῦ. Τὸ πρῶτον μένει πάντοτε εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, ἐν ᾧ ὁ ἀτμὸς ἠμπορεῖ νὰ πυκνωθῇ. Ὅταν σβύνητε τὸ κηρίον, αἰσθάνεσθε πολὺ κακὴν ὀσμὴν, προερχομένην ἐκ τῆς συμπυκνώσεως τούτου τοῦ ἀτμοῦ. Ἄλλο λοιπὸν αὐτὸς, καὶ ἄλλο τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τῆς φλογός· καὶ διὰ νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω καλήτερα,

θὰ παραγάγω καὶ θ' ἀνάψω περισσότερον ἀκόμη ἀτμόν. Διότι, ἀφ' οὗ εἴπομεν ὅτι εἴμεθα φιλόσοφοι, πρέπει νὰ ἠμπορῶμεν νὰ παραγάγωμεν ἐν μεγάλοις ὅ,τι τὸ κηρίον μᾶς δίδει ἐν μικροῖς. Οὕτω θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ σπουδάσωμεν καλήτερα τὸ μέρος του. Ὁ βοηθός μου θὰ μοὶ δώσῃ ἑστίαν θερμότητος, καὶ θὰ σᾶς δείξω ἀμέσως τί εἶναι ὁ ἀτμὸς οὗτος. Ἰδοὺ εἰς αὐτὴν τὴν φιάλην ἔχω κηρὸν, καὶ θὰ τὸν θερμάνω εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν τῆς κεντρικῆς φλογὸς τοῦ κηρίου τούτου, εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν τῆς ῥευστῆς ὕλης ἥτις εἶναι εἰς τοῦ κηρίου τὴν κοτύλην. (*Ὁ καθηγητὴς θέτει κηρὸν ἐντὸς εἰς φιάλην, καὶ θερμαίνει τὴν φιάλην εἰς τὴν φλόγα λύχνου.*) Τώρα νομίζω ὅτι ἱκανῶς ἐθερμάνθη. Βλέπετε ὅτι ὁ κηρὸς ἔγινε ῥευστὸς, καὶ ὅτι ἐξέρχεται καὶ ὀλίγος καπνός. Ἂς τὸν θερμάνωμεν ὀλίγον περισσότερον, διότι θέλω νὰ ἔχω ἀρκετὸν ἀτμὸν καὶ νὰ τὸν χύσω εἰς τὸ δοχεῖον τοῦτο, καὶ νὰ τὸν ἀνάψω. Ἰδοὺ λοιπὸν ἀτμὸς ἐντελῶς ὅμοιος πρὸς ἐκεῖνον ὅστις εἶναι εἰς τὸ μέσον τῆς ἑστίας τοῦ κηρίου. Διὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλλητε δὲ διόλου, ἂς δοκιμάσωμεν ἂν ἐντὸς εἰς αὐτὴν τὴν φιάλην δὲν ὑπάρχει ἀτμὸς ἀληθῶς καύσιμος, ἐξαχθεὶς ἐξ αὐτῆς τῆς ἑστίας. (*Ὁ καθηγητὴς λαμβάνει τὴν φιάλην εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε βυθίσει τὴν ἄκραν τοῦ ὑαλίνου σωλῆνος, καὶ βυθίζει εἰς αὐτὴν λεπτὸν κηρίον ἀναμμένον.*) Ἰδέτε πῶς ὁ ἀτμὸς καίει. Εἶναι δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς ἑστίας τοῦ κηρίου. Πρὸ παντὸς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σπουδάσωμεν τοῦτο καλῶς, μελετῶντες τὰς μεταμορφώσεις τοῦ καιομένου κηροῦ. Θέλω βυθίσει μετὰ προσοχῆς ἄλλον σωλῆνα εἰς τὴν φλόγα, καὶ ἂν δὲν τὸ κάμω ὅλως διόλου ἀνεπιτηδείως, εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ ἀτμὸς θὰ προχωρήσῃ βαθμηδὸν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ σωλῆνος, ὅπου θὰ ἐμπορέσωμεν νὰ τὸν ἀνάψωμεν, καὶ θὰ ἔχωμεν ἐντελῶς τὴν ἰδίαν φλόγα ἥτις λάμπει ὀλίγον κατωτέρω εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον. Ἰδέτε, δὲν εἶναι ὡραῖον πείραμα; Ἂς μὴ μᾶς φημίζουν πλέον

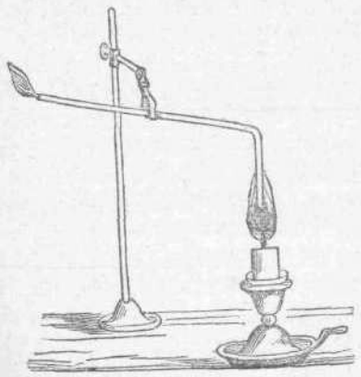

Σχ. 14.

τοὺς σωλῆνας τοῦ ἀερόφωτος· ἰδοὺ, κατεσκευάσαμεν σωλῆνα κηρίου. Βλέπετε ὅτι ἔχομεν ἐδῶ δύω ἐνεργείας· πρῶτον τὴν παραγωγὴν τοῦ ἀτμοῦ, καὶ ἔπειτα τὴν καῦσίν του, ἑκάστην ἰδιαιτέρως.

Τὸ καὲν μέρος τοῦ ἀτμοῦ δὲν δίδει ἄλλον ἀτμὸν πλέον. Ἂν ὑψώσω ὀλίγον τὸν σωλῆνά μου, ὥστε νὰ ἐγγίζῃ ὑψηλότερον μέρος τῆς φλογὸς, ἅμα ἐξαντληθῇ ὁ ἀτμὸς ὅσον περιέχει, τὸ ἐπίλοιπον ὅ,τι εἰσέρχεται εἰς αὐτὸν δὲν θὰ εἶναι πλέον καύσιμον, διότι ἤδη ἐκάη. Πῶς τοῦτο; Ἁπλούστατον. Ὁ καύσιμος ἀτμὸς εἶναι εἰς τὸ κέντρον τῆς φλογὸς, ὅπου φαίνεται τὸ φτίλλιον. Ἔξωθεν δὲ τῆς φλογὸς ἔρχεται ὁ ἀὴρ, καὶ χωρὶς ἀέρος, ὡς θὰ ἰδῶμεν μετ' ὀλίγον, ἡ καῦσις εἶναι ἀδύνατος. Μεταξὺ δὲ τῶν δύω, τοῦ καυσίμου ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἀέρος, ἀποτελεῖται ἰσχυρὰ χημικὴ ἐνέργεια τοιαύτη, ὥστε καθ' ἣν στιγμὴν παράγεται τὸ φῶς, ὁ ἀτμὸς μηδενίζεται. Ἂν ζητήσητε ποῦ κυρίως ὑπάρχει ἡ θερμότης εἰς τὸ κηρίον, θὰ εὕρετε τὴν θέσιν αὐτῆς παράδοξον. Ὑποθέσατε ὅτι κρατῶ φύλλον χαρτίου ὑπεράνω καὶ πλησιέστατα τῆς φλογός· ποῦ εἶναι τῆς φλογὸς αὐτῆς ἡ θερμότης; Ὅτι δὲν εἶναι εἰς τὸ κέντρον, τὸ βλέπετε· ἀλλὰ σχηματίζει δακτύλιον ἀκριβῶς ὅπου σᾶς εἶπα ὅτι ὑπάρχει ἡ θέσις τῆς χημικῆς ἐνεργείας. Ἂν καὶ τὸ πείραμά μου δὲν γίνηται μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, θὰ ἰδῆτε ὅμως τὸν δακτύλιον εἰς τὸν χάρτην, ἂν ὁ ἀὴρ πολὺ δὲν κινῆται. Ὡραῖον πείραμα, καὶ ἠμπορεῖτε καὶ οἱ ἴδιοι νὰ τὸ ἐπαναλάβητε. Λάβετε ὀλίγον χαρτίον, φροντίσατε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ῥεῦμα εἰς τὸ δωμάτιον, θέσατε τὸ χαρτίον σας

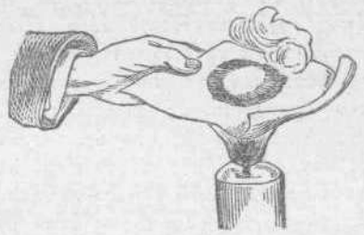

Σχ. 15.

ὁριζοντίως ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κέντρου τῆς φλογὸς (δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὁμιλῶ ὅταν κάμνω ὁ ἴδιος τὸ πείραμα, διὰ νὰ μὴ ταράττῃ ἡ πνοή μου τὸν ἀέρα), καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι ὁ χάρτης θὰ καῇ εἰς δύω, δηλαδὴ εἰς τὸ κέντρον δὲν θὰ καῇ διόλου, ἢ ὀλίγον. Ἀφ' οὗ τὸ ἐπαναλάβητε δὶς καὶ τρὶς, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνητε καθὼς ἐγὼ, θὰ εὐχαριστηθῆτε νὰ γνωρίσητε ἐξ ἰδίας πείρας ποῦ εἶναι ἡ θερμότης, καὶ ὅτι εἶναι ἐκεῖ ὅπου ἡ καύσιμος ὕλη ἀπαντᾷ τὸν ἀέρα.

Ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τούτου πρὶν προβῶμεν περαιτέρω. Ὁ ἀὴρ εἶναι ἀναπόφευκτος διὰ τὴν καῦσιν· καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖον δι' αὐτὴν καὶ νὰ ἀνα-

νεοῦται ὁ ἀήρ. Ἰδοὺ εἰς ὑάλινος κώδων. Αὐτὸς περιέχει ἀέρα. Θέτω αὐτὸν ἐπὶ κηρίου καίοντος, καὶ βλέπετε ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ καίῃ ἄριστα, ὥστε σᾶς εἶπα τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἰδέτε τώρα τὴν μεταβολήν. Ἡ φλὸξ ἐκτείνεται πρὸς τὰ ἄνω, ἔπειτα ὠχριᾷ, καὶ φαίνεται ἑτοίμη νὰ σβεσθῇ. Διατί νὰ σβεσθῇ; Ὄχι διότι ὁ ἀὴρ τῇ λείπει· ὁ κώδων περιέχει ὅσον περιεῖχε καὶ πρίν· ἀλλὰ διότι ὁ ἀὴρ οὗτος δὲν εἶναι πλέον καθαρός. Ὁ κώδων εἶναι πλήρης ἀέρος εἰσέτι, καὶ τοῦ ἀέρος τούτου μόνον ἓν μέρος μετεποιήθη· καὶ ὅμως δὲν εἶναι πλέον ἱκανὸς ὁ ἀὴρ διὰ νὰ καίῃ ἡ φλὸξ ἐντὸς αὐτοῦ. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἄξια παρατηρήσεως, νέοι κύριοι χημικοί, καὶ πρέπει νὰ προσέξωμεν εἰς αὐτά. Ἂν σπουδάσωμεν ὀλίγον ἐγγύτερον ταύτην τὴν ἐνέργειαν, θὰ φθάσωμεν εἰς περιεργότατα συμπεράσματα. Παραδείγματος χάριν, ἰδοὺ εἷς λύχνος. Θὰ μᾶς εἶναι χρησιμώτατος εἰς τὰ πειράματα ἡμῶν. Θὰ τὸν μεταβάλω εἰς κηρίον. *(Ὁ καθηγητὴς ἐμποδίζει τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος εἰς τὸ κέντρον τῆς φλογός.)* Ἰδοὺ τὸ βαμβάκιον· ἰδοὺ, τὸ ἔλαιον ἀναβαίνει, καὶ ἰδοὺ ἡ φλὸξ ἔλαβε σχῆμα κώνου. Δὲν καίει πολὺ καλῶς, διότι κατὰ μέρος τῇ ἀφήρεσα τὸν ἀέρα, δὲν ἀφῆκα νὰ τῇ ἔρχηται εἰμὴ ἐξωτερικῶς μόνον, καὶ φαίνεται ὡς νὰ ἐπιθυμῇ περισσότερον. Τὸ φτίλλιον εἶναι, ὡς βλέπετε, μέγα· ἑπομένως περισσότερον ἀέρα ἐξωτερικῶς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τῇ δώσωμεν. Ἀλλὰ, κατὰ τὴν ἀγχινουστάτην ἐφεύρεσιν φυσιοδίφου τινὸς Ἀργάντου λεγομένου, ἂς ἀνοίξω εἰς τὸν ἀέρα δίοδον εἰς τὸ κέντρον τῆς φλογός. Ὅταν διέρχηται δι' αὐτῆς, θὰ ἰδῆτε πόσον εἶναι λαμπροτέρα. Διατί ἄρά γε; Ἐδὼ ἔχομεν νὰ ἐξετάσωμεν πῶς καίει τὸ κηρίον, διατὶ σβύνει ὅταν δὲν ἔχῃ ἀέρα, καὶ εἰς τί συνίσταται ἡ ἀτελὴς καῦσις. Τὸ τελευταῖον τοῦτο πρὸ πάντων εἶναι μελέτης ἄξιον, καὶ ἐπιθυμῶ καλῶς νὰ τὸ ἐννοήσητε. Θ' ἀνάψω μεγάλην φλόγα, διὰ νὰ εἶναι αἱ ἀποδείξεις μου εὐκολώτεραι. Ἰδοὺ, λαμβάνω μέγα φτίλλιον. *(Ὁ καθηγητὴς ἀνάπτει σφαῖραν βαμβακίου, ἀφ' οὗ τὴν βρέχει εἰς τερεβινθίνην.)* Βαμβάκιον ἢ φτίλλιον, τὸ ἴδιον εἶναι. Ὅταν μεταχειριζώμεθα μέγα φτίλλιον, μᾶς χρειάζεται καὶ μέγα ῥεῦμα ἀέρος· ἄλλως ἡ καῦσις δὲν θὰ εἶναι τόσον ἐντελής. Ἰδέτε τὴν μελανὴν αὐτὴν οὐσίαν ἥτις ἀναβαίνει εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, ὡς ἀληθὲς πένθιμον πυροτέχνημα, τὸ ὁποῖον δὲν διακόπτεται. Εὗρον τὸν τρόπον νὰ διώξω τὰ μόρια ταῦτα, τὰ ὁποῖα κακῶς καίουν, καὶ θὰ μᾶς ἦσαν ὀχληρά.

Σχ. 16.

Ἰδέτε τὴν *λιγνὺν* ἢ καπνιὰν ἥτις ἐξέρχεται ἐκ τῆς φλογὸς, καὶ πόσον ἡ καῦσις εἶναι ἀτελὴς, διότι δὲν εὑρίσκει ἱκανὸν ἀέρα. Τί λείπει λοιπὸν εἰς τὸ φτίλλιον ἡμῶν, καὶ διατί παραπονεῖται; Τῷ λείπουν τινὰ πράγματα, χωρὶς τῶν ὁποίων ἓν κηρίον ποτὲ δὲν καίει καλῶς· διὰ τοῦτο τ' ἀποτελέσματα δὲν εἶναι ἐντελῆ· ἐν ᾧ ἠξεύρομεν τί συμβαίνει εἰς κηρίον καῖον ὑπὸ εὐνους περιστάσεις. Ὅταν σᾶς ἔδειξα εἰς τὴν μίαν ἐπιφάνειαν τοῦ χαρτίου τὰ ἴχνη τοῦ δακτυλίου τῆς φλογὸς, ἂν ἔστρεφον τὸ χαρτίον, εἰς τὴν ἄλλην του ἐπιφάνειαν θὰ σᾶς ἐδείκνυον τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ καῦσις τοῦ κηρίου παράγει καὶ αὐτὴ καπνιάν, δηλαδὴ ἄνθρακα.

Ἀλλὰ πρὶν προβῶμεν εἰς τοῦτο, εἶναι ἀνάγκη, ἂν καὶ ἔλαβον τὸ κηρίον ὡς παράδειγμα, καὶ αὐτοῦ τὴν φλόγα σᾶς ἔδειξα ὡς ἀποτέλεσμα τῆς καύσεως ἐν γένει, ἀνάγκη εἶναι νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἡ καῦσις γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους, καὶ ἡ φλὸξ δὲν παρουσιάζεται πάντοτε ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους. Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὸ γνωρίζωμεν. Ἀφ' οὗ ἀπεφασίσθη ὅτι ἐδὼ εἴμεθα ὅλοι νέοι, ὁ καλήτερος τρόπος διὰ ν' ἀποδείξω τὸν λόγον μου, εἶναι νὰ σᾶς δείξω κἀνὲν ὡραῖον πείραμα πάλιν. Ἰδοὺ, ἐδὼ ἔχω ὀλίγην πυρῖτιν πυροβόλου. Ἠξεύρετε ὅτι ἡ πυρῖτις παράγει φλόγα, δηλαδὴ ὅτι δύναται ἄριστα νὰ ὀνομασθῇ φλὸξ, καὶ περιέχει ἄνθρακα καὶ ἄλλας ὕλας, αἵτινες, ἡνωμέναι, δίδουσι λάμψιν παροδικήν. Ἰδοὺ προσέτι σιδηρόκονις, ἢ ῥινίσματα σιδήρου. Σκοπὸν ἔχω νὰ καύσω τὰ δύω ὁμοῦ, ἀφ' οὗ τὰ συμμίξω εἰς τὸ μικρὸν τοῦτο ἰγδίον. Πρὶν ὅμως ν' ἀρχίσω, πρέπει νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν ἐλπίδα μου ὅτι οὐδεὶς σας θὰ δοκιμάσῃ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πείραμα, διότι αἱ οὐσίαι αὐταὶ εἰσὶ πολὺ ἐπικίνδυνοι χωρὶς τῶν μεγίστων προφυλάξεων, καὶ εὐκόλως ἠμπορεῖ νὰ συμβῇ τι ἀπευκταῖον. Ἰδοὺ λοιπὸν, εἰς τὸ μικρὸν τοῦτο ξύλινον ἀγγεῖον ῥίπτω ὀλίγην πυρῖτιν, καὶ ὁμοῦ καὶ ὀλίγα σιδηροῤῥινίσματα, θέλων ὥστε ἡ πυρῖτις ν' ἀνάψῃ τὰ ῥινίσματα, ὅταν ἡ ἰδία θὰ καῇ εἰς τὸν ἀέρα, καὶ οὕτω νὰ ἰδῆτε τὶς διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν σωμάτων ὅσα καίονται φλογιζόμενα, καὶ ὅσα μὴ φλογιζόμενα. Ἰδοὺ τὸ μίγμα. Ὅταν θὰ τὸ ἀνάψω, παρατηρήσατε καλῶς τὴν καῦσιν, καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι γίνεται κατὰ δύω διαφόρους τρόπους. Θὰ ἰδῆτε ὅτι ἡ πυρῖτις φλογίζεται, ἐν ᾧ τὰ ῥινίσματα σφενδονίζονται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ὅτι αἱ δύω ὕλαι καίονται ἑκάστη ἰδιαιτέρως. *(Ὁ καθηγητὴς ἀνάπτει διὰ τοῦ κηρίου τὸ μίγμα.)* Ἴδατε τὴν φλόγα τῆς πυρίτιδος, καὶ ὅτι ἐτίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν σιδηρόκονιν. Ἐννοεῖτε λοιπὸν τώρα τὴν διαφοράν. Ἐκ τῶν δύω τούτων εἰδῶν τῆς καύσεως ἐξαρτᾶται ὁ βαθμὸς τῆς καλλονῆς καὶ τῆς ὠφελείας τῆς φλογὸς ἥτις μᾶς φωτίζει. Ὁσάκις μεταχειριζόμεθα ἔλαιον, ἀέριον ἢ κηρίον ὁ φωτισμὸς εἶναι ἐντελέστερος ἢ ἀτελέστερος ὡς ἐκ τῶν διαφόρων τούτων τρόπων τῆς καύσεως.

Α. Ρ. Ραγκαβης.

Ἕκεται συνίχτιμα.

ΠΑΡΑ ΤΟ ΔΙΚΝΟΝ

Τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι λίαν μικρὸν, διότι σύγκειται ἐκ μιᾶς μόνον σκηνῆς καὶ ἑνὸς προσώπου· ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τοῦτο φέρει ὁλόκληρον τὸ βάρος τῆς παραστάσεως. Τὸ μοναδικὸν τοῦτο πρόσωπον, ἡ ἡρωΐς μου, δημιουργηθὲν διὰ τὴν Κυρίαν Δελαπὸρτ[1] καὶ παρασταθὲν ὑπ' αὐτῆς ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ταῖς συναναστροφαῖς τῆς Ῥωσσίας, εἶναι ἡλικίας εἴκοσιν ἐτῶν καὶ ἔχει σύζυγον καὶ τέκνα. Ἡ ἡρωΐς μου καὶ ἐν μέσῳ τῶν νέων αἰσθημάτων, ἅτινα παρήγαγον ἐν αὐτῇ ὁ γάμος καὶ ἡ μητρότης, διετήρησε τὸν τύπον ἐκεῖνον τῆς ἀθωότητος, ὅστις συνήθως εἶναι ὁ κλῆρος μόνον τῶν νεανίδων.

Μικρὰ αἴθουσα. Μικρὰ τράπεζα ἐργασίας. Εἰκὼν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐπενδύτης πρωϊνὸς ἐπὶ καθίσματος. Εἰς τὸ βάθος θύρα. Παράθυρον βλέπον εἰς κῆπον. Ἑτέρα θύρα ἄγουσα εἰς ἄλλο δωμάτιον.

ΜΑΡΙΑ

(Ἀνυψουμένης τῆς αὐλαίας φαίνεται ὀρθία εἰς τὸ κατώφλιον τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ θύρας καὶ ὁμιλεῖ πρὸς πρόσωπον ἀόρατον. Τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι μικρὸν παιδίον λικνιζόμενον ἐντὸς τοῦ γειτονικοῦ δωματίου.)

Ἔλα τώρα! Φρόνιμα, κύριε! Κοιμήσου. (Καταβαίνει εἰς τὴν σκηνήν.) Δὲν εἶναι ἀκόμη δύο ἐτῶν, καὶ εἶναι ἀπὸ τώρα αὐθέντης. Τόσον τὸ καλλίτερον. Αὐτὸ θὰ εἰπῇ, ὅτι θὰ ἔχῃ θέλησιν. Ἀγαπῶ πολὺ τοὺς ἀνθρώπους μὲ θέλησιν. (Ἑτοιμάζουσα τὴν ἐργασίαν της ἐπὶ τῆς τραπέζης)· Εἶναι ἀπίστευτον, τί βλέπει κανεὶς ἀπὸ τώρα ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας του. Πρῶτον εἶμαι βεβαία, ὅτι θὰ εἶναι πολὺ τίμιος. Ἓν βλέμμα τόσον διαυγές!.... Καὶ συγχρόνως πονηρὸς ... διπλωμάτης! Ἄ, ἂν εἰσέλθῃ ποτὲ εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, θὰ κάμῃ τὴν τύχην του. Ἂς ἴδωμεν, ἐὰν ἀπεκοιμήθη. (Πηγαίνει πλησίον τῆς θύρας καὶ παρατηρεῖ τὸ παιδίον)· Ναί! μάλιστα! τὰ μάτια του εἶναι ἀνοικτὰ 'σὰν τὴν Πύλην τῆς Ἀγορᾶς. (Κατ' ἰδίαν)· Εὖγέ του ὅμως ὅπου δὲν ἐφώναξε! (Παρατηρεῖ ἐκ νέου)· Ὦ τὸν κακοῦργον! —ναί... ναί... ἐννόησα. Θέλει νὰ τὸν σηκώσω καὶ νὰ φέρω τὴν κούνιαν του ἐδῶ. (Ὁμιλοῦσα πρὸς αὐτόν)· Ὄχι, κύριε, ὄχι· θὰ μείνετε εἰς τὸ δωμάτιόν σας. (Στρέφουσα ὀλίγον)· Κάμετέ μου τὴν χάριν νὰ παρατηρήσητε αὐτὰ τὰ παρακλητικὰ βλέμματα. Ἔχει ἕνα τόσον παραπονετικὸ ὕφος, ποῦ δὲν ἠξεύρω πῶς θὰ κατορθώσουν αἱ γυναῖκες νὰ τοῦ ἀντισταθοῦν. (Ὁμιλεῖ πρὸς αὐτόν)· Μοῦ ὑπόσχεσθε, κύριε, ἐὰν σᾶς φέρω ἐδῶ, νὰ κοιμηθῆτε ἀμέσως... ἀμέσως; Ναί· γνωρίζω τὰς ὑποσχέσεις· αὐτὸ δὲν σᾶς κοστίζει τίποτε. Καλὰ, ἂς ἴδωμεν· θὰ δοκιμάσω. Ἀλλὰ θὰ κλείσω τὴν κουνουπιέραν σου. Εἴμεθα σύμφωνοι; Ἔφθασα.

(Εἰσέρχεται εἰς τὸ δωμάτιον καὶ ἐπανέρχεται σύρουσα μικρὸν λίκνον, τοῦ ὁποίου τὰ παραπετάσματα εἶναι κλεισμένα.) Τί βαρὺς ὅπου εἶναι! ... Θὰ εἶναι πολὺ δυνατός. Οὔφ! (Ἀνοίγει τὸ παραπέτασμα μόνον τόσον, ὥστε νὰ περάσῃ τὴν κεφαλήν της.) Ἀκούετε· οὔτε λέξιν καὶ ὕπνον ἀμέσως! Τί θέλετε; Νὰ σᾶς φιλήσω; Ἄ, τοῦτο τὸ κάμνω εὐχαρίστως. (Τὸν φιλεῖ, κλείει τὸ παραπέτασμα καὶ κάθεται παρὰ τὴν τράπεζαν τῆς ἐργασίας.) Θὰ ἐργασθῶ δι' αὐτόν. Θὰ τοῦ κάμω μίαν μικρὰν σκούφιαν. (Ἀρχίζει τὴν ἐργασίαν.) Ὅταν ἄλλοτε ἐσυλλογιζόμην τὸ μικρὸν ἀγόρι, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποκτήσω, διότι ἤμην βεβαία, ὅτι θὰ κάμω ἀρσενικὸν, τὸ ἐφανταζόμην τεσσάρων ἐτῶν. Τώρα, τὸ ἀγαπῶ χιλιάκις περισσότερον δύο ἐτῶν. Εἶναι ἤδη ἀγόρι, καὶ εἶναι ἀκόμη μικρὰ κόρη. Καὶ ἡ ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ φορῇ ἀκόμη σκούφια. Αὐτὴ θὰ γείνῃ πολὺ ὡραία. Ἐκινήθη!... (Ἐγείρεται καὶ πλησιάζει τὸ λίκνον.) Ὄχι!... Ἐκοιμήθη μὲ τὰ σωστά του. Τί ὡραῖο πρᾶγμα παιδίον, τὸ ὁποῖον κοιμᾶται! Σοῦ παίρνουν κάτι θέσεις τόσον νόστιμαις! (Παρατηροῦσα αὐτόν)· Ἰδέτε, σᾶς παρακαλῶ, ὀλίγον αὐτὸ τὸ μικρὸν πόδι, ποῦ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὸ σκέπασμα, καὶ αὐτὸ τὸ κεφάλι, τὸ ὁποῖον, καθὼς εἶναι γυρισμένον κάτω ἀπὸ τὸν λαιμόν, σοῦ ἐνθυμίζει τὸ πουλὶ μέσα εἰς τὴν φωλεάν του. Καὶ αὐτὴ ἡ μικρὰ κνήμη τόσον ῥοδοκόκκινη, τόσον παχουλή... Καὶ ὅταν λέγω κνήμη ... Ἄ! Μάλιστα! Ἡ κνήμη ἐνὸς παιδιοῦ.... Ἀναβαίνει πολὺ ὑψηλά!... Ἄ! ναὶ, μὰ παρὰ πολὺ ὑψηλά! Ἰδοὺ ὅτι κινηθεῖς.. ἔκαμε νὰ.. «Κύριε, αἰ κύριε!.. τοῦτο εἶναι shoking!» Μπᾶ, ὄχι, δὲν εἶναι ἀληθές! Δὲν εἶναι shoking! Τὰ παιδιὰ δὲν εἶναι ποτὲ shoking! Τοὺς πηγαίνει καλὰ, νὰ εἶναι γυμνά. Δὲν σὲ φέρουν ποτὲ εἰς δύσκολον θέσιν... Ἡ γυμνότης των εἶναι μάλιστα ἀγνότης, διότι εἶναι ἐνδεδυμένα ἀθωότητα καὶ ἀφέλειαν. Δὲν εἶναι γυμνὰ, εἶναι χωρὶς κάλυπτρον, ὅπως ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου, ὅτε ἐξέρχεται τῆς ὁμίχλης, ὅπως τὸ ἄνθος, ὅταν ἐξέρχεται τοῦ κάλυκος. (Γελᾷ.) Ἄ, Θεέ μου, ἰδοὺ τώρα γίνομαι ποιητής!

Τί πρᾶγμα εἶναι αὐτὰ τὰ μικρὰ τέρατα!... Δὲν ἠξεύρω πῶς κάμνουν αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν παιδιά. (Διακοπτομένη)· Ὡμίλησα πολὺ δυνατά. Τὸν ἐξύπνησα!.. (Πλησιάζει τὸ λίκνον)· Ὄχι· οἱ ὀφθαλμοί του εἶναι πάντοτε κλειστοί. Μειδιᾷ. Πῶς τοῦ ὁμοιάζει! (Ἐπανέρχεται εἰς τὴν τράπεζαν καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐργασίαν. Ἔπειτα, μετὰ μικρὰν σιωπήν)· Καὶ πῶς νὰ μὴ τοῦ ὁμοιάζῃ; Πρὸ τριῶν σχεδὸν ἐτῶν, ὅπου ὑπανδρεύθην μὲ τὸν Παῦλον, δὲν παρῆλθεν οὔτε ὥρα,

1. Γαλλὶς ἠθοποιός.

οὔτε ἡμίσεια ὥρα, χωρὶς νὰ τὸν συλλογισθῶ. Ἐμπρός μου τὸν ἔχω πάντοτε καὶ ὅταν εἶναι ἀπὼν, καὶ ὅταν εἶναι ἐδῶ. (Μικρὰ σιωπή.) Εἶναι ἄξιος τόσου ἔρωτος;... Καλά, ἰδοὺ πάλιν μὲ κυριεύει τὸ ἐλάττωμά μου.... Ὁ Παῦλος λέγει ὅτι εἶμαι ὀλίγον ζηλότυπος! Ζηλότυπος... Ἄ! ὄχι! ὄχι! Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ζηλότυπος, θὰ εἴπῃ, ὅτι ἔχει κακὸν χαρακτῆρα... ὅτι βασανίζει τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἀγαπᾷ.... Εἶδον μίαν ἡμέραν μίαν εἰκόνα τῆς Ζηλοτυπίας. Ἦτο φρικώδης!.. Δὲν θέλω νὰ εἶμαι ζηλότυπος! Ἡ ζηλοτυπία... εἶναι ἔρως ὁ ὁποῖος ὁμοιάζει μῖσος· ἀλλὰ.. ἀλλὰ.. ἀγαπῶ τὸν Παῦλον τόσον πολὺ, ὥστε πάντοτε φοβοῦμαι μήπως μοῦ τὸν πάρουν. Δὲν εἶναι κακὸν αὐτό· εἶναι ἁπλούστατον! Πρῶτον ὁ Παῦλος εἶναι τόσον εὔμορφος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τὸν προσέξουν ὅλαι αἱ γυναῖκες. Ἔπειτα αἰσθάνομαι, ὅτι ἐγὼ ἀνήκω τόσον ὁλόκληρος εἰς αὐτὸν, ὥστε ἐπιθυμῶ νὰ ἀνήκῃ καὶ αὐτὸς ὁλόκληρος εἰς ἐμέ! Οὕτω, παραδείγματος χάριν, ἐὰν εἰσήρχετο τώρα καὶ μοὶ ἔλεγε· «θὰ ἀναχωρήσωμεν ἀμέσως καὶ θὰ ὑπάγωμεν δύο χιλιάδες μίλια μακρὰν, θὰ μένωμεν πάντοτε ἐκεῖ, ὁλως-διόλου μόνοι, ἄνευ τῶν φίλων μας, ἄνευ τῶν συγγενῶν μας, δὲν θὰ βλέπεις παρὰ τὸν υἱόν σου καὶ ἐμὲ», θὰ ἤμην δυστυχής;.. Αὐτὸ, τὸ ὁποῖον θὰ εἴπω, εἶναι πολὺ κακὸν, διότι τέλος θὰ ἐγκατέλειπον τὴν μητέρα μου. Καὶ ὅμως ὄχι! Θὰ εἶχον τύψεις συνειδότος, διότι δὲν θὰ ἤμην πλέον λυπημένη... ἀλλὰ κατὰ βάθος, θὰ ἤμην ἀπείρως εὐτυχὴς, διότι θὰ εἶχον καὶ τοὺς δύο. (Δεικνύουσα τὸ λίκνον)· Αὐτόν!... (Δεικνύουσα τὸ παράθυρον τὸ πρὸς τὸν κῆπον)· Καὶ ἐκεῖνον! Εἶναι ἐκεῖ κάτω! Τὸ καταλαμβάνω ἀπὸ τὴν ὀσμὴν τοῦ σιγάρου του. Ὅτε συλλογίζομαι, ὅτι εὑρίσκω ὅτι ὁ καπνός του μυρίζει εὔμορφα! (Ἀναστενάζει.) Εἶναι καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον; ὄχι! Καὶ ἡ ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι, ὅταν κάμω κἀνὲν λάθος εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον, τὸ παρατηρεῖ πάντοτε. Θεέ μου! Γνωρίζω, ὅτι οἱ ἄνδρες δὲν δύνανται νὰ ἀγαπήσουν, ὅπως ἡμεῖς. Ἀλλὰ διατί νὰ μὲ κακομάθῃ εἰς τὴν ἀρχήν; Ὅταν μοὶ ἔγραφε... πρὸ τοῦ γάμου· «ἐὰν δὲν γείνῃς ἰδική μου, θὰ φονευθῶ!» θὰ τὸ ἔκαμνε τότε! Καὶ τώρα ἠμποροῦσε νὰ μοῦ τὸ γράψῃ, ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ ἔκαμνε. (Μικρὰ σιωπή.) Πάντοτε ἔχω εἰς τὸν νοῦν μου τὴν... τὴν ὡραίαν ἐκείνην χήραν, τὴν κυρίαν Βερδέρη,... καὶ ὅταν βλέπω τὸν Παῦλον νὰ τὴν πλησιάζῃ... (Ἐγείρεται.) Αὐτὴ ἡ κυρία Βερδέρη!... μία γυναῖκα βαμμένη, ἡ ὁποία εἶναι πέντε ἔτη μεγαλειτέρα ἀπὸ ἐμέ!.. Εὑρίσκουν τοὺς ὀφθαλμούς της ὡραίους... ἐγὼ δὲν βλέπω νὰ ἔχουν τίποτε ξεχωριστόν. Ἄ, ναὶ, εἶναι ὡραῖοι· περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μου; Καὶ ἔπειτα εἶναι ὑψηλή. Καὶ ὁ Παῦλος εἶπε προχθὲς, ὅτι τοῦ ἀρέσκουν αἱ ὑψηλαὶ γυναῖκες.

Θεέ μου, τί νὰ κάμω, διὰ νὰ ὑψηλώσω, μόνον (δεικνύει πρῶτον τὴν ἄκραν τοῦ δακτύλου της, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁλόκληρον τὸν δάκτυλον) τόσον. Βεβαίως χρειάζεται ὁλόκληρος δάκτυλος. Ἔπειτα ὁ Παῦλος εἶναι τόσον φιλάρεσκος! Πάντοτε ἔχουν νὰ κάμνουν μὲ τὴν φιλαρέσκειαν τῶν γυναικῶν. Ἀλλὰ οἱ ἄνδρες ἔχουν χιλίων εἰδῶν φιλαρέσκειαις. Ἡμεῖς περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὸ πρόσωπον. Ἐκεῖνοι εἶναι φιλάρεσκοι καὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, τὴν ἀνδρίαν, τὴν εὐαισθησίαν, τὴν ἀφοσίωσιν.... τὰ πάντα! Καὶ ὅταν βλέπω τὸν Παῦλον νὰ πλησιάζῃ εἰς τὸ κάθισμα τῆς Κυρίας Βερδέρη καὶ νὰ τῇ ὁμιλῇ μ' ἓν μειδίαμα.... (Διακοπτομένη)· Ὄχι!... Δὲν θέλω πλέον νὰ τὰ συλλογίζωμαι αὐτά!... Ἐν πρώτοις, μοῦ κάμνει πολὺ κακόν... Ἔπειτα εἶναι ἄδικον. Εἶμαι βεβαία... Δὲν ὑπάρχει τίποτε μεταξύ των!... Ἂς ἐργασθῶ! ἂς ἐργασθῶ δι' αὐτόν. Πρὸ ὀλίγου μοὶ ἔδωσε τὸν ἐπενδύτην του καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τοῦ ῥάψω ἓν κομβίον. Δουλειά! (Λαμβάνει τὸ ἔνδυμα καὶ ἑτοιμάζεται νὰ ἐργασθῇ.) Πλησίον τῆς κούνιας αὐτῆς! Βλέπουσα τὸν υἱόν του! Ἡ καρδία μου εἶναι ἡσυχωτέρα. Ἡ βελόνη διώχνει ταῖς κακαῖς ἔννοιαις. (Μετὰ μικρὰν σιωπήν)· Εἰς ποῖον νὰ ἔγραψε χθὲς μετὰ τόσης προσοχῆς! (Ἐργαζομένη πάντοτε)· Εἶχεν ἐξέλθει μετὰ τὸ γεῦμα, διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν λέσχην. Εἰς τὰς δέκα δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπιστρέψει. Ἤρχιζα ν' ἀνησυχῶ. Αὐτὸ μοῦ συνέβαινε πάντοτε... Δέκα καὶ ἡμίσεια... Ἔνδεκα. Δὲν ἐπανέρχεται. Ἤμην ἐκεῖ προσπαθοῦσα νὰ ἀναγνώσω, χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσω, συγκινουμένη εἰς πάντα θόρυβον βημάτων, πηγαίνουσα ἀδιακόπως ἀπὸ τῆς θέσεώς μου εἰς τὸ παράθυρον... Τέλος εἰς τὰς ἕνδεκα καὶ ἡμίσειαν ἀκούω τὴν φωνήν του εἰς τὸ βάθος τῆς κλίμακος. Ἐπειδὴ πάντοτε μὲ ἐπιπλήττει, ὁσάκις κλαίω, καὶ εἶχον κλαύσει ὀλίγον, ῥίπτομαι εἰς τὴν κλίνην μου, μὲ τὰ μισά μου ἐνδύματα, καὶ προσποιοῦμαι, ὅτι κοιμῶμαι. Εἰσέρχεται, σκύπτει ἐπάνω μου, διὰ νὰ βεβαιωθῇ, ὅτι κοιμῶμαι. Ἡ καρδία μου ἔπαλλε. Ἀλλ' ἔμενον ἀκίνητος, διότι ἠσθανόμην, ὅτι ἐὰν τῷ ὡμίλουν, θὰ μὲ ἔπαιρνον τὰ δάκρυα. Ἔκαμα τόσον κακὰ ὄνειρα ζηλοτυπίας ὅλην τὴν ἑσπέραν! Τότε ἐκάθισε παρὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν τράπεζαν. Δὲν μοὶ διέφευγε κἀμμία κίνησίς του, ἂν καὶ εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμικλείστους. Βλέπει κἀνεὶς πολὺ καλὰ διὰ μέσου τῶν βλεφαρίδων. Λαμβάνει κονδύλιον, χάρτην, καὶ ἀρχίζει νὰ γράφῃ.... Πρὸς ποῖον; Ὄχι βεβαίως πρὸς ἄνδρα. Ἐμειδία. Δὲν μειδιᾷ κἀνεὶς, ὅταν γράφῃ πρὸς ἄνδρα. Ἀρχίζει δὶς ἢ τρὶς τὴν ἐπιστολὴν, βλέπων πάντοτε πρὸς τὸ μέρος μου, διὰ νὰ βεβαιωθῇ καλῶς, ἐὰν κοιμῶμαι. Ἔπειτα λαμβάνει ἱσπανικὸν κηρὸν, τὴν μικρὰν σφραγῖδα, τὴν ὁποίαν φέρει εἰς τὴν ἅλυσόν του... (μετά τινος συγκινήσεως) σφραγῖδα, τὴν ὁποίαν τῷ ἔδωσα ἐγώ· καὶ πάντοτε μειδιῶν μὲ ἔκφρασίν τινα τοῦ προσώπου, ἡ ὁποία μοὶ

ἐπροξένησε πολὺ κακόν. (Μετὰ λύπης)· Ἄ, ναὶ, ναὶ, ἔχει δίκαιον. Εἶναι μέγα κακὸν μία φαντασία ὡσὰν τὴν ἰδικήν μου. Ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Πῶς νὰ διορθωθῶ; Μεταχειρίζομαι ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ὑποθέτω τὰ καλλίτερα· τὸν λόγον, τὴν προσευχὴν, τὴν ἀνάμνησίν του. Δὲν τὸ κατορθόνω. Εἶναι ὡς ἂν ἤθελον νὰ διορθωθῶ ἀπὸ τὸ νὰ τὸν ἀγαπῶ. (Ἀκροᾶται, καὶ σπογγίζει τοὺς ὀφθαλμούς της.) Μοὶ φαίνεται, ὅτι μὲ καλεῖ... Ναί· ἐμὲ φωνάζει... (Πηγαίνει εἰς τὸ παράθυρον)· Παῦλε! Μὲ ἐφώναξες; Θέλεις τίποτε; Ἄ, ναὶ καταλαμβάνω... τὸ ἔνδυμά σου. Τί; Τί μὲ ἐρωτᾷς; Ἐὰν ἔῤῥαψα τὸ κομβίον; Ναὶ, κύριε, μάλιστα. Ἡ σύζυγός σου κάμνει πάντοτε ὅ,τι τῇ λέγεις νὰ κάμῃ. (Ἀκροωμένη)· Τί;... Δὲν ἀκούω. Τί εἶπες; ... Ἄ, ναί· θέλεις νὰ σοὶ τὸ ῥίψω ἀπὸ τὸ παράθυρον!... Ἰδοὺ, λάβετο. (Ῥίπτει τὸ ἔνδυμα διὰ τοῦ παραθύρου. Χαρτίον τι πίπτει ἐκ τοῦ θυλακίου.) Ἓν χαρτίον;... μία ἐπιστολή;.. (Τὴν λαμβάνει.) Ἡ ἐπιστολὴ τῆς παρελθούσης νυκτός!... Ναὶ, αὐτὴ εἶναι, τὴν ἀναγνωρίζω... Ἰδοὺ ὁ ἱσπανικὸς κηρὸς, ἰδοὺ ἡ σφραγίς!... Ὦ, πτωχή μου καρδία!... (Ὀσφραίνεται τὴν ἐπιστολήν.) Χάρτης εὐώδης! Δὲν γράφει ποτὲ ἐπὶ τοιούτου χάρτου! Καὶ αὐτὴ ἡ ἡμιτελὴς ἐπιγραφή!... «Πρὸς τὴν Κυρίαν..» Χωρὶς ὄνομα!... Διατί;... (Παρατηρεῖ πανταχόθεν τὴν ἐπιστολήν.) Πόσον φόβον εἶχε, μήπως τὴν ἀναγνώσῃ κἀνείς. Ὁ κηρὸς δὲν τοῦ ἤρκεσεν... Ἔκλεισε τὴν ἐπιστολὴν πανταχόθεν καὶ μὲ κόμμι. (Παρατηρεῖ πάλιν τὴν ἐπιστολὴν μετὰ περισσοτέρας προσοχῆς.) Τί βλέπω!... Τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ ὀνόματος εἶναι γεγραμμένον κατὰ τὸ ἥμισυ!... Αὐτὸ εἶναι Β... Εἶναι δι' ἐκείνην! Εἶναι διὰ τὴν Κυρίαν Βερδέρη! Αἴ, ἡ νόμιμος ἄμυνα δικαιολογεῖ τὰ πάντα! Ὅταν λῃστὴς εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν σου, ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ ὁπλισθῇς ἐναντίον του... Καὶ θὰ τὸ κάμω... (Σχίζει βιαίως τὸν φάκελλον, ἀνοίγει τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ἀναγινώσκει, καὶ πίπτει ἐπὶ ἑνὸς καθίσματος, κρατοῦσα τὴν κεφαλὴν διὰ τῶν δύο χειρῶν της.—Μετὰ μακρὰν σιωπὴν, ἐγείρει τὴν κεφαλὴν, καὶ μὲ σιγανὴν φωνήν)· Ὦ, ὕψιστε Θεέ!.. Τί ἐντροπή!.. Εἶμαι βεβαία, ὅτι εἶναι ἐκεῖ κάτω ὑπὸ τὸ παράθυρον καὶ μὲ περιπαίζει. (Ἀναγινώσκουσα τὴν ἐπιστολήν)· «Ἄ, σὲ συνέλαβον ἐπ' αὐτοφώρῳ· ζουλιάρα!» (Μεταξὺ δακρύων καὶ γέλωτος)· Αἴ, τὸ τέρας. Πῶς μὲ γνωρίζει! Ἐμάντευσεν, ὅτι θὰ τὴν ἀναγνώσω! Καλὰ μοῦ τὴν ἔπαιξε!.. Ἔχει τόσον πνεῦμα! (Ἀναγινώσκουσα ἐκ νέου τὴν ἐπιστολήν)· «Ἄ, σὲ συνέλαβον ἐπ' αὐτοφώρῳ, ζουλ...» Δὲν θὰ τολμήσω ποτὲ νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν του. (Ἐγείρεται ἡσυχα ἡσυχα καὶ πηγαίνει εἰς τὸ παράθυρον, βλέπουσα ὄπισθεν τῶν παραπετασμάτων, χωρὶς νὰ φαίνεται.) Εἶχα δίκαιον! Ἐκεῖ εἶναι! Ἔχει τὰ βλέμματα ἐστραμμένα πρὸς τὸ παράθυρον! Γελᾷ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν μύσακά του, τὸν ὡραῖόν του μύσακα... (Ἐξερχομένη διὰ μιᾶς εἰς τὸ παράθυρον ἄνευ προφυλάξεως, καὶ πέμπουσα πρὸς αὐτὸν φιλήματα)· Αἴ καλά, γέλα· περίπαιζέ με! μοῦ εἶναι ἀδιάφορον... Εἶμαι τόσον εὐτυχής! (Στρεφομένη πρὸς τὸ λίκνον)· Ὁ υἱός του ἐξυπνᾷ!... (Κράζουσα τὸν σύζυγόν της)· Ἐλθὲ, ἐλθὲ, νὰ σὲ ἐναγκαλισθῶ καὶ νὰ σοῦ ζητήσω συγγνώμην ἐπάνω εἰς τὴν κούνιαν του.... Ἐλθὲ λοιπόν!... Ἄ, μὰ τὴν ἀλήθειαν! Δὲν ἀντέχω! ... Πηγαίνω νὰ τὸν ζητήσω! (Τρέχει πρὸς τὸν κῆπον. Πίπτει ἡ αὐλαία.)

E. Legouvé.

Ο ΠΑΡΘΕΝΩΝ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 489.

3. Οἱ χρωματισμοί.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸ δυσκολώτερον καὶ τὸ σκοτεινότερον μέρος τῶν ἀρχαίων ναῶν· εἰς τὴν συνήθειαν δηλ. τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων νὰ χρωματίζωσι τὰ ἱερὰ αὐτῶν οἰκοδομήματα. Δὲν ὑπάρχει σήμερον λόγιος, ὅστις νὰ μὴ γνωρίζῃ περὶ τῆς ἀρχαίας ταύτης συνηθείας καὶ νὰ μὴ παραδέχεται αὐτὴν ὡς ὑπάρξασαν· ἀλλ' ἡ γνῶσις αὕτη δὲν κατέστη ἀκόμη δημοτική. Ἡμεῖς δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα πάντα τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τὰ ὁποῖα πραγματεύονται περὶ τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ναῶν· ἀναφέρομεν μόνον τὸν Δικαίαρχον, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἐγκαυστικῶν χρωμάτων τῶν κοσμούντων τὰς προσόψεις καὶ τὰς στοὰς τῶν οἰκιῶν τῆς Τανάγρας· τὸν Ἰώσηπον, διϊσχυριζόμενον ὅτι τὰ φατνώματα τῶν ναῶν ἦσαν κεχρωματισμένα ἢ γεγλυμμένα· τὸν Βιτρούβιον, ἐκθέτοντα ὅτι αἱ τρίγλυφοι ἦσαν χρώματος κυανοῦ, καὶ τὸν Πλίνιον, ὅστις ἀναφέρει ὅτι ὁ Πρωτογένης ἐχρωμάτισε τὰ Προπύλαια. Πάντα τὰ χωρία ταῦτα συνελέγησαν μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιμελείας παρὰ τῶν σημερινῶν λογίων μας.

Ὁ Raoul Rochette μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ ὅτι οἱ ναοὶ ἦσαν κεχρωματισμένοι διὰ τῆς ἐγκαυστικῆς μεθόδου. Τὸ καλλίτερον ὅμως καὶ ἀσφαλέστερον μέσον πρὸς βεβαίωσιν τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ἀρχαίων ναῶν εἶναι ἡ ἐπιτόπιος ἐξέτασις. Ὁ δοὺξ Serra di Falco συνέλεξε πλῆθος χρωματισμῶν ἐπὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀρχαίων ναῶν, καὶ ἐξέθηκε τὰς ἀνακαλύψεις του εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμά του «Περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Σελινοῦντος.»

Μελέται ὡσαύτως ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου ἐγένοντο ἐν Ἑλλάδι, ἐν Ἀσίᾳ καὶ πρὸ πάντων ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τοῦ Θησέως παρουσιάζει πλεῖστα ὅσα ἴχνη χρωματισμῶν. Τοιαῦτα εὑρίσκονται καὶ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων. Τέλος ὁ κ. Pacard ἐσημείωσε λεπτομερέστατα ὅλα τὰ μέρη τοῦ Παρθενῶνος, ἐφ' ὧν σώζονται ἀκόμη ἴχνη χρωματισμοῦ. Ὁ κ. Pacard εὗρε

τὴν κιτρίνην ὤχραν ἐπὶ τῶν κιόνων, τὸ κυανοῦν χρῶμα ἐπὶ τῶν τριγλύφων, τὸ βαθὺ ἐρυθροῦν εἰς τὸ βάθος τῶν μετοπῶν καὶ τῶν ἀετωμάτων, τὸ πράσινον ἐπί τινων ἐνδυμάτων· εἶδε κεχαραγμένα διὰ τῆς σμίλης ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τὰ σχεδιογραφήματα πάντων τῶν κοσμημάτων μὲ τὰ ἴχνη τῶν ἀρχικῶν αὐτῶν χρωμάτων. Ἑπομένως τὸ σκοτεινὸν τοῦτο μέρος τῆς ἀρχαίας τέχνης δὲν ἐπιδέχεται πλέον ἀμφιβολίαν. Ὡς πρὸς τοὺς ἐσωτερικοὺς χρωματισμοὺς δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν διακόσμησιν εἰμὴ μόνον ἐξ ὑποθέσεως καὶ παραβολῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀρχαίους τῆς Ἑλλάδος ναούς. Βεβαίως καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Παρθενῶνος ἦτο ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ ἐξωτερικόν· καὶ τοῦτο φωτιζόμενον ἐπίσης κατ' εὐθεῖαν ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, εἶχε βεβαίως τοὺς αὐτοὺς χρωματισμούς.

Οὕτω λοιπὸν δὲν δύναται πλέον ν' ἀμφισβητηθῇ ἡ συνήθεια τοῦ χρωματίζειν τοὺς ναοὺς κατὰ τὴν Ἑλλ. ἀρχαιότητα. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ Εὐρώπῃ, ἔνθα δὲν ἔχομεν τὴν συνήθειαν νὰ χρωματίζωμεν ἐξωτερικῶς τοὺς ναούς μας, τὰ μέγαρά μας καὶ τὰς οἰκίας μας, ἐκπληττόμεθα, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Πραξιτέλους, ἐξῆλθε τῶν χειρῶν τοῦ Φειδίου ναὸς καταφορτωμένος μὲ χρώματα, περιέχων ἄγαλμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, κεκαλυμμένον ἐνίοτε ὑπὸ κεντημένου μανδύου, ἄγαλμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἡ λευκότης τοῦ μαρμάρου εἶχε καλυφθῆ ὑπὸ διαφόρων χρωμάτων.

Ὅταν, θέλοντες νὰ λάβωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν κεχρωματισμένων ναῶν τῆς Ἑλλάδος, βλέπωμεν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ μὲ πόσην ὀλίγην χάριν ἀφ' οὗ ἐχρωματίσθησαν οἱ τοῖχοι καὶ οἱ θόλοι τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνδύουσι προσέτι καὶ τὰ ἀγάλματα τῆς Παρθένου καὶ τῶν ἁγίων, τὸ πνεῦμα ἡμῶν προκαταλαμβάνεται δυσμενῶς· νομίζομεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει παρουσιασθῆ ἡμῖν ὑπὸ ἄλλην ὄψιν καὶ ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθουσιασμὸς θέλει διαλυθῆ. Πλὴν ἑκάστη χώρα ἔχει τὴν φύσιν της, ἔχει τὴν γενικὴν αὐτῆς ὄψιν, ἔχει τὸ ἴδιον αὐτῆς φῶς. Ἡ θέσις τῶν ὀρέων μὲ τὰς ἐκτεταμένας αὐτῶν ὑπωρείας, μὲ τὰς ἀποτόμους αὐτῶν καὶ βαθείας φάραγγας· τὰ χρώματα, δι' ὧν τὰ ὄρη ταῦτα καλύπτονται κατὰ τὰς διαφόρους τῆς ἡμέρας ὥρας· αἱ γυμναὶ αὐτῶν καὶ φλεγόμεναι ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου πλευραί, αἱ στρογγύλαι αὐτῶν καὶ μακραὶ κορυφαί, ἡ κάτωθεν αὐτῶν πεδιάς, ὁ καλύπτων αὐτὰ οὐρανός· ἡ θάλασσα· πάντα τῆς φύσεως τὰ φαινόμενα δίδουσιν εἰς τὰ ἀντικείμενα διάφορον χαρακτῆρα. Τὸ μόνον ἴσως, τὸ ὁποῖον ἔχει μονότονόν τινα ποικιλίαν ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἡ διανομὴ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος, ζωηροτέρας εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας καὶ ἀμυδροτέρας εἰς τὰς βορείους. Ἀναμφιβόλως ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι ἡ χώρα, ἔνθα αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου εἶναι πασῶν ζωηρότεραι, καὶ ἂν καὶ ἡ μέση θερμοκρασία ἐν Ἑλλάδι ἦναι ὑψηλοτέρα ἢ ἐν Γαλλίᾳ, οἱ μεγάλοι τοῦ θέρους καύσωνες δὲν εἶναι ἐν Ἑλλάδι ἰσχυρότεροι τῶν μεσημβρινῶν τῆς Γαλλίας ἐπαρχιῶν καὶ θερινῶν τινων ἡμερῶν ἐν Παρισίοις· ἀλλ' ὁ χειμὼν ἐν Ἑλλάδι εἶναι θερμότερος, τὸ θέρος μακρότερον, τὰ ὄρη ξηρότερα καὶ πλησιέστερα εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν ἑνὶ δὲ λόγῳ ὁ ἀὴρ εἶναι κατὰ πολὺ ξηρότερος καὶ ἡ ἀτμοσφαῖρα καθαρωτέρα. Ὁ ἐν καιρῷ τῶν κυνικῶν καυμάτων μεταβαίνων ἐκ Παρισίων εἰς Ἀθήνας καὶ ἀναγινώσκων ἐν τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος τὰς πρώτας σελίδας τοῦ ἑβδόμου βιβλίου, ὑποθέτει ἀναμφισβητήτως ὅτι ἀναγινώσκει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν καὶ ὅτι εἶναι ὁ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἄνθρωπος.

Ἀφ' οὗ διήλθομεν τὸ ἥμισυ τοῦ βίουμας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα καὶ ὑπὸ τὰς σκιὰς τοῦ Γαλλικοῦ οὐρανοῦ, οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, συνειθισμένοι εἰς τὸ ἀμυδρὸν τοῦ φωτὸς καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ἀναθυμιάσεων τῆς ἀτμοσφαίρας ἐσκοτισμένας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, δυσκόλως ὑποφέρουσι τὴν λάμψιν νέου φωτός· πᾶσα λευκὴ ἐπιφάνεια, ὁ καθαρὸς οὐρανός, τὸ ξηρὸν καὶ πετρῶδες ἔδαφος, πᾶν ὅ,τι στίλβει ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Ἀθηνῶν πληγόνει τὴν ἀσθενῆ ὅρασιν τῶν κατοίκων τῶν βορείων χωρῶν. Πλὴν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες δὲν αἰσθάνονται ὀλιγώτερον τὴν λάμψιν τοῦ φωτός, καὶ τὸ θέρος κλείονται ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των ὄχι μόνον διὰ ν' ἀποφύγωσι τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ εὕρωσι φῶς ἠπιώτερον καὶ ἧττον προσβάλλον τοὺς ὀφθαλμούς.

Ὅθεν δὲν πρέπει ν' ἀπορῶμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐχρωμάτιζον τοὺς ναούς των· ἔπραττον τοῦτο διὰ νὰ γλυκάνωσι τὴν λάμψιν. Τὸ λεπτὸν αὐτῶν πνεῦμα, τὸ τοσοῦτον κατάλληλον νὰ εὕρῃ τὰ αἴτια τῶν φαινομένων, ἐπροσωποποίησε μέγα μέρος αὐτῶν· οὐδὲν ἔθνος ἐπροώδευσε πλέον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν μεταφυσικὴν τῆς τέχνης. Ποιός ποτε τεχνίτης περιέγραψε κάλλιον τοῦ Πλάτωνος τὴν πορείαν τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐρρίμμένη ἐν μέσῳ τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, μεταχειρίζεται αὐτὰ ὡς βαθμίδας, ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν καθαρὰν ἰδέαν, εἰς τὴν ἄϋλον καὶ θείαν ἰδέαν; Οὐδὲν ἐναντιώτερον εἰς τὴν ἐλευθέραν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν ἢ ὁ πόνος, καὶ ἐκεῖνος εἶναι εἰς τὴν χειροτέραν θέσιν διὰ νὰ συλλάβῃ τὴν ἰδέαν τοῦ κάλλους, ὅστις αἰσθάνεται πόνον εἰς τὸ ὄργανον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀφείλει ν' ἀντιληφθῇ τοῦ κάλλους, (τὸν ὀφθαλμὸν δηλ.), καὶ δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀντικειμένου τὸ ὁποῖον τὸ παριστᾷ. Ἐὰν αὕτη ἦτο ἡ μόνη αἰτία, ἐὰν δὲν εὑρίσκοντο καὶ εἰς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν μνημείων φανεραὶ ἀποδείξεις ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ ἦσαν κεχρωματισμένοι, ἡ ἰδέα αὕτη θὰ ἦτο ἀρκοῦσα ἀπόδειξις διὰ τὸν τεχνίτην, ὅστις εἰσδύων εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρ-

χαίων, θὰ ἔκρινε περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν.

Διὸ δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν κατὰ γράμμα τὴν γνώμην τοῦ Raoul Rochette καὶ τοῦ Quatremère de Quincy, ὧν ὁ μὲν πρῶτος διϊσχυρίζεται ἄνευ ἀποδείξεων, ὅτι ὁ ἐπὶ ξύλου χρωματισμὸς κατεῖχεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ναοῖς πολὺ μεγαλειτέραν θέσιν τῆς τοιχογραφίας ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, ὁ δ' ἕτερος ἀποδίδει περισσοτέραν σπουδαιότητα εἰς τὴν γλυπτικὴν ἢ τὴν ζωγραφικὴν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ναῶν.

Ὁ ἐπὶ ξύλου χρωματισμός, ἂν τοιοῦτος ὑπῆρχεν ἐν τῷ Παρθενῶνι, συνίστατο βεβαίως μόνον εἰς μικρὸν ἀριθμὸν εἰκόνων, ἀνηρτημένων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ καὶ ἴσως καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, ἐν ᾧ αὐτοὶ οἱ τοῖχοι, καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, οἱ κίονες, οἱ θριγκοί, τὰ ἀνάγλυφα, ἑνὶ δὲ λόγῳ ὁλόκληρος ὁ ναὸς ἦτο κεκαλυμμένος ὑπὸ τοιχογραφιῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξηφανίζετο ἐξ ὁλοκλήρου ἡ λευκότης τοῦ μαρμάρου.

Ἄλλως τε πρέπει νὰ μὴ ἔζησέ τις εἰμὴ εἰς ψυχρὰς βορείους χώρας, νὰ ἐσυνείθισε τὴν ὅρασίν του εἰς τὴν νύκτα, διὰ νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἐν Ἑλλάδι ναὸς ἠδύνατο νὰ μένῃ λευκὸς καὶ ἀχρωμάτιστος. Ἀρχαῖος Ἕλλην, εἰς ὃν θὰ ἔλεγέ τις περὶ ἀχρωματίστων ναῶν, θὰ ἐδείκνυε τὴν αὐτὴν ἀπορίαν, ἣν δεικνύομεν ἡμεῖς σήμερον εἰς τὴν ἰδέαν ναοῦ ἐξωτερικῶς κεχρωματισμένου. Ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ἰσχυρὰ φύσις τῆς Ἑλλάδος κυριεύει ἡμᾶς ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, ἀπορροφᾷ ἡμᾶς τρόπον τινὰ καὶ μᾶς δίδει τὴν ζωήν της· τὸ πνεῦμά μας συνειθίζει ὡς καὶ τὰ ὄργανά μας εἰς τὰς ξηρὰς αὐτὰς καὶ καταφώτους πεδιάδας, εἰς τὰ γυμνὰ αὐτὰ ὄρη, ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, βαδίζει ὁ ἥλιος, εἰς τὴν διαφανῆ αὐτὴν ἀτμοσφαῖραν, ἥτις πλησιάζει τὰ ἀντικείμενα, τὴν ὁποίαν οἱ κυματισμοὶ τῆς θερμότητος καθιστῶσιν ὁρατὴν καὶ ὡσεὶ ψηλαφητήν. Πανταχοῦ ἐπὶ τῶν ἐρήμων πεδιάδων τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων αὐτῆς ὀρέων ὑπάρχει ζωή· καὶ τίς ζωή; Δὲν εἶναι ἡ ψυχρὰ καὶ ἄτονος ζωὴ τῶν βορείων ἡμῶν χωρῶν, ἥτις γεννηθεῖσα ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων καὶ τραφεῖσα ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν νεφῶν, συσφίγγεται καὶ ναρκοῦται ὑπὸ τὰς χιόνας τοῦ χειμῶνος· ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ ζωογονοῦσα τὰ φυσικὰ προϊόντα τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἡ δίδουσα εἰς τὰ ζῶα καὶ εἰς τὰ φυτὰ χρώματα πλούσια καὶ ζωηρά, ἡ ἀναπτύσσουσα εἰς τὸ ἔπακρον τὸ ὁρμέμφυτον τῶν· μὲν καὶ τὰ προτερήματα τῶν δὲ, ἡ ζωὴ αὕτη εἶναι ἐν ἑνὶ λόγῳ τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης. Ὁ ὑπὸ τῆς ζωῆς ταύτης κυριευθεὶς δὲν δύναται ἢ νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνικοὶ ναοὶ δὲν ἦσαν ἄνευ χρωματισμῶν. Διατί ν' ἀπαιτῶμεν, οἱ ἄνθρωποι ἐν ἁπάσαις ταῖς χώραις νὰ σκέπτωνται κατὰ τὴν γνώμην μας; Ὀφείλομεν νὰ παραδεχώμεθα καὶ τὰς σκέψεις τῶν ἄλλων, ὅπως αὗται, εἶναι καὶ ὅπου εἶναι.

Κατηγορήθη ὁ λόρδος Ἐλγῖνος διότι ἀφῄρεσε τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἐγύμνωσε τὸν ναὸν χάριν ἰδίου συμφέροντος· κατηγορήθη ὁ Μοροζίνης διότι ἔθραυσεν ἓν τῶν ἀετωμάτων ὅπως τὸ μεταφέρῃ εἰς τὴν Βενετίαν.

Αἱ πράξεις αὗται ἦσαν ἀκρωτηριασμὸς οἰκοδομήματος σχεδὸν καταῤῥέοντος, ἀλλ' ἡ δικαιοτέρα κατηγορία τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν θὰ ἦτο βεβαίως, ὅτι ἠθέλησαν νὰ φανῶσι θαυμασταὶ τῶν ὡραίων τεχνῶν χωρὶς νὰ ἦναι ἀληθῶς τοιοῦτοι, καὶ ὅτι ἐνόμισαν ὅτι προσέθετον εἰς τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας νὰ ἐκτεθῶσιν ἐνώπιον τῶν λαῶν των τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου, ὡς ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τις τοιαῦτα ἔργα μακρὰν τῆς χώρας, ἔνθα αὐτὰ παρήχθησαν.

Ἡ τέχνη δὲν εἶναι ὡς ἡ ἐπιστήμη, ἥτις ἐργάζεται διὰ τῶν ἰδεῶν καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην αἰσθήματος διὰ νὰ ἐπιφέρῃ τὰ συμπεράσματά της. Εἰς μάτην θὰ κοπιάσῃς νὰ συλλέξῃς ἅπαντα τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος περὶ τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ναῶν καὶ τῶν δημοσίων κτιρίων· ἐὰν δὲν ἔζησες ἐν μέσῳ τῶν οἰκοδομῶν τούτων, ἐὰν ἡ φύσις ἡ ἐμπνεύσασα τοὺς ἀρχιτέκτονας αὐτῶν δὲν σ' ἐκυρίευσε καὶ σ' ἐνέπνευσε, θὰ ἦσαι ἀναμφιβόλως λόγιος ἀνήρ, ἀλλὰ δὲν θὰ κρίνῃς περὶ τῶν ἔργων τούτων ὡς τεχνίτης.

Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν κοσμημάτων τοῦ Παρθενῶνος τὰ γλυπτικὰ ἔργα ἀναφέρονται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἀρχαίων συχνότερον ἢ τὰ τῆς ζωγραφικῆς, θὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα ἦσαν ὀλιγώτερον σπουδαῖα τῶν πρώτων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀρχιτεκτονικῇ; Βεβαίως ὄχι.

Τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου ὤφειλον ἀναντιῤῥήτως νὰ ἑλκύσωσι τὴν προσοχήν, διότι ἦσαν ἔργα μοναδικὰ εἰς τὸ εἶδός των, ἀλλὰ ποίαν σημασίαν θὰ εἶχε διὰ Ἕλληνας ἢ Ῥωμαίους ἀναγνώστας ἡ περιγραφὴ ὠῶν, ζωῶν καὶ ἄλλων κοσμημάτων χαραχθέντων διὰ τοῦ διαβήτου καὶ περιστεφόντων ὁμοτόνως τὸ οἰκοδόμημα;

Τοιαῦτα κοσμήματα ἔβλεπέ τις εἰς ἕκαστον βῆμα εἴτε ἐν Ἑλλάδι εἴτε ἐν Ἰταλίᾳ, διότι χρωματισμοὶ τοιοῦτοι ἐκόσμουν καὶ τὰς ἰδιωτικὰς ἀκόμη οἰκίας. Ἀλλ' ὅμως ἡ τοιχογραφία ἀπετέλει σπουδαῖον κλάδον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὰ ζωηρὰ χρώματα τὰ ὁποῖα κατεκάλυπτον τοὺς ναοὺς αὐτῶν, τοῖς ἔδιδον χαρακτῆρα πρωτότυπον, καὶ τοῖς ἀφῄρουν πᾶσαν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸ σχέδιον αὐτῶν ἀνεγερθέντα κατόπιν κτίρια. Δὲν ἐλλείπουσι τὰ παραδείγματα. Οὐδὲν ψυχρότερον ἀληθῶς τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς ἐν Παρισίοις· τὸ λευκὸν καὶ ἀλαμπὲς χρῶμα

τῶν λίθων της, αἱ τραχεῖαι αὐτῆς γραμμαὶ, καὶ πρὸ πάντων τὸ θολὸν φῶς, τὸ ὁποῖον σβέννυται ἐντελῶς ὑπὸ τοὺς κίονάς της, τὴν παριστάνουσιν ὡς μέγα σῶμα ἄψυχον, ἐν ᾧ οὐδέποτε ὑπῆρξε ζωή.

Καὶ ὅμως καὶ ἡ ἐκκλησία ἐκείνη ἐκτίσθη κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀρχαίων ναῶν καὶ κυρίως τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν Ἀθήναις. Διατί λοιπὸν οἱ κίονες αὐτοῦ καταφαγωμένοι ὑπὸ τοῦ ἀέρος τῆς θαλάσσης καὶ ἠκρωτηριασμένοι ὑπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀνθρώπων, εἶναι καὶ σήμερον ἔτι τοσοῦτον ποιητικοὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς; Ἔχουσιν ἀναντιῤῥήτως ὡραιότερον σχῆμα καὶ ἀναλογίας καλλιτέρας· ἀλλ' ὅμως πλεῖστον μέρος τῆς ὡραιότητος αὐτῶν ὀφείλουσιν εἰς τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον τοὺς περιβάλλει καὶ εἰς τὸ χρυσοῦν χρῶμα, δι' οὗ τοὺς περιεκάλυψεν ὁ χρόνος.

Ἐν μεγάλῃ ἀπάτῃ διατελοῦσιν οἱ νομίζοντες ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνικοὶ ναοὶ ἦσαν λευκοὶ καὶ ἔχουσι σήμερον τὸν φυσικὸν τοῦ μαρμάρου χρωματισμόν. Ἐὰν τὸ μάρμαρον ἠδύνατο ὑπ' αὐτὸν τὸν στίλβοντα οὐρανὸν νὰ διατηρῇ τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ λευκότητα, θὰ ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι πλεῖστα ὄρη στιλβούσης λευκότητος, διότι ἐνταῦθα τὰ μάρμαρα ἀπαντῶνται τόσον συχνὰ ὅσον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ οἱ σχιστόλιθοι καὶ οἱ γρανῖται. Ὁ ξηρὸς Ὑμηττὸς εἶναι πλήρης μαρμάρων λευκῶν ἢ στακτοχρόων, ὡσαύτως καὶ ὁ Πάρνης, τὸ δὲ Πεντελικὸν εἶναι μέχρι σήμερον ὀνομαστὸν διὰ τὰ ὡραῖα αὐτοῦ μάρμαρα· ἀλλ' ὁ ἥλιος, ὅστις προσβάλλει τοὺς βράχους τούτους, ἐχρωμάτισε τὰ μάρμαρα διὰ τῶν χρωμάτων του, καὶ ὁλόκληρος ἡ φύσις τῆς Ἑλλάδος ἐχρωματίσθη μὲ τὰ χρώματα ταῦτα. Ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ αἱ πλευραὶ τῶν ὀρέων λαμβάνουσι τὸ χρῶμα τῶν ὡρίμων στάχεων καὶ καρπῶν, καὶ φαίνεται ὅτι ὁ ἥλιος περικαλύπτων τὰς στρογγύλας ἐπιφανείας των ὡς διὰ πέπλου, ἀφίνει ἐπ' αὐτῶν τὰ χρώματά του καὶ τὴν διαφάνειάν του. Διὰ τοῦτο τὰ μάρμαρα τῆς Ἀττικῆς δὲν διατηροῦνται λευκὰ, καὶ ἐὰν οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον χρωματίσει τοὺς ναούς των, ἡ φύσις θὰ τὸ ἔκαμνεν ἀντ' αὐτῶν. Οἱ ἀρχαῖοι χρωματισμοὶ ἐπὶ τῶν στιλπνῶν ἐπιφανειῶν ἐξηφανίσθησαν, τὰ μάρμαρα μείναντα λευκὰ ἔλαβον τὸ φυσικὸν αὐτῶν χρῶμα, καὶ οὕτω ζωηρῶς καὶ λαμπρῶς κεχρωματισμένα περιῆλθον μέχρις ἡμῶν. Αὐτὸς ὁ λαμπρὸς χρωματισμὸς δίδει ἀπαράμιλλον ὡραιότητα εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτὰ μνημεῖα· αἱ στῆλαι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς δὲν ἔχουσι τὴν καθαρότητα τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, τὸ φῶς τὸ φωτίζον τὰς κεχρυσωμένας αὐτὰς ῥαβδώσεις καὶ καθιστῶν αὐτὰς διαφανεῖς, ὡς τοὺς δακτύλους τῆς χειρὸς, διεγείρει ἐν τῇ ψυχῇ τὴν ζῶσαν ἰδέαν τοῦ ὡραίου.

Ὅσον ὅμως λαμπρὸν καὶ ἂν ᾖναι τὸ χρῶμα, δι' οὗ ἡ φύσις περιέβαλε τὰ ἀρχαῖα ταῦτα μνημεῖα, ἐννοεῖται ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ συμπληρώσωσι τὴν διακόσμησιν διὰ τῶν χρωματισμῶν. Καὶ οὕτω τὸ χρῶμα τῶν ἐρειπίων εἶναι πάντοτε τὸ χρῶμα τῶν μερῶν, ὅπου αὐτὰ εὑρίσκονται, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ὁποίας πάλιν περιῆλθον· ἀλλ' ἡ φύσις δὲν ἀρκεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον· ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνάγκην νὰ παράγῃ κατὰ τὸν τρόπον του, καὶ νὰ καταστήσῃ τρόπον τινὰ ζῶσαν ἐν ἑνὶ ἀντικειμένῳ τὴν ὡραιότητα, ἧς τοὺς χαρακτῆρας εὑρίσκει διεσπαρμένους περὶ ἑαυτόν. Φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ταύτην πλέον παντὸς ἄλλου λαοῦ, εἴτε διότι ὁ Θεὸς ἔπλασεν αὐτοὺς ἐξ ἀρχῆς διαφόρους τῶν ἄλλων, εἴτε, ὅπερ πιθανώτερον, διότι ἡ χώρα των παρέχει αὐτοῖς καθαρωτέραν τὴν ἰδέαν τοῦ ὡραίου. Καὶ οὕτως ὑπήκουσαν τῇ φύσει, καὶ ὅπως ἐν Ἑλλάδι τὰ πάντα εἶναι κεχρωματισμένα, ζωηρὰ, λαμπρὰ, ἔκτισαν καὶ τοὺς ναούς των κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο.

Καὶ ἐν τούτοις, γλυκαίνοντες τὴν λάμψιν τῶν ἱερῶν κτιρίων, οἱ Ἕλληνες δὲν ἠθέλησαν νὰ σβέσωσιν ἀπ' αὐτῶν τὸ φῶς, ὅπως τοῦτο σβέννυται ἐπὶ τοῦ θολοῦ βρύου τῶν κτιρίων τῶν βορείων κλιμάτων. Τὸ καθαρὸν μέλαν χρῶμα ἀποῤῥοφᾷ τὰς ἀκτῖνας, καὶ δὲν γίνεται καταφανὲς εἰμὴ μόνον διὰ τῶν στιλπνῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα τὸ περικυκλοῦσιν, ὥστε τὰ πάντα χάνονται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός. Οἱ ἀρχαῖοι, ἐρασταὶ τοῦ φωτὸς, ἀφιέρουν τὰ σκότη εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ Ἅδου.

Τὸ μέλαν εἶναι τὸ χρῶμα τοῦ πένθους καὶ τῆς θλίψεως· ἡ Πολυξένη δὲν φοβεῖται τὸν θάνατον ἢ μόνον διὰ τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον τὸν περιβάλλει, καὶ ἡ νέα Ἀντιγόνη, συρομένη ζῶσα εἰς τὸν τάφον κλαίει διότι δὲν θὰ βλέπει πλέον τὸ λαμπρὸν τῆς ἡμέρας φῶς, τὸ «ἀγλαὸν φάος», τὸ φαιδρὸν «ἡλίου σέλας», τὸ ὁποῖον οὐδεμία γλῶσσα δύναται νὰ μεταφράσῃ.

Ἡ ἡμέρα εἶναι ἱερὰ εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλήνων· ἔχει τοὺς βωμούς της ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν μερῶν, διώκει τὴν σκοτεινὴν νύκτα ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος, ὅπως βραδύτερον, πατῶν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων ὁ ἥλιος, ὁ λαμπρῶς ἐνδεδυμένος προφήτης, θὰ καταδιώξει τὸν μαῦρον δαίμονα. Ἡ Παλλὰς εἶναι θεὰ τοῦ Ὀλύμπου, καὶ αὐτὴ ἀγαπᾷ τὸ φῶς· ἔχει τοὺς ναούς της ἐπὶ τῶν κορυφῶν, καὶ τὸ ἀγαπητότερον αὐτῆς ἐνδιαίτημα εἶναι ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τῆς φαειτνῆς δὲ αὐτῆς κατοικίας προστατεύει τὸν ἀγαπητόν της λαὸν, ἀπομακρύνει «τὰς μαύρας κόρας τῆς Νυκτὸς, τὰς Εὐμενίδας, αἵτινες κατοικοῦσι τὰ ὑπόγεια τοῦ Ταρτάρου σπήλαια, καὶ οὐδέποτε φοροῦσι τὰ λευκὰ ἐνδύματα τῆς χαρᾶς.»

Αἱ Εὐμενίδες αὗται ἔχουσι τὸν ναόν των ἐν τῷ βάθει τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισσοῦ, ὑπὸ τὸν λόφον τοῦ Κολονοῦ. Ἐκεῖ «ἀποτάζουσι τὸ μαῦρον αὐτῶν δηλητήριον.» Εἰς αὐτὰς σπένδουσι σπονδὰς ἄνευ οἴνου, τελοῦσιν ἑορτὰς νυκτερινὰς ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν οὐδέποτε ἐπικαλεῖταί τις τοὺς ἄλλους θεούς». (Αἰσχύλου, Εὐμενίδες).

Ἡ Παλλὰς δέχεται τὴν λατρείαν τῶν ἀνθρώπων ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ· ἡ ἱερὰ πομπὴ προχωρεῖ ἐπὶ τῶν ἀνθοστεφῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰλισσοῦ· ἄνδρες καὶ γυναῖκες φοροῦσι πλούσια ἐνδύματα· ἡ χαρὰ λάμπει ἐπὶ τοῦ προσώπου των· ἡ λύρα καὶ ὁ αὐλὸς συνοδεύουσι τὰ ᾄσματά των· φθάνουν παρὰ τὸν βωμὸν τῆς θεᾶς ὡς παραζαλισμένοι ὑπὸ τῆς λάμψεως τοῦ ἡλίου.

Οὕτως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔθετον ἐν ἁρμονίᾳ τοὺς ναοὺς καὶ τὰς τελετάς των πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν θεῶν αὐτῶν. Μὲ ἀπορίαν μας ὀλίγα βλέπομεν παρ' αὐτοῖς παραδείγματα τοῦ Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, ὡς ἐὰν ἡ κατά τι ἐπιτετηδευμένη χάρις τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τούτου ῥυθμοῦ δὲν περιεῖχεν ἀρκετὸν μεγαλεῖον καὶ ἀρκετὴν εὐγένειαν εἰς τὰ ὄμματά των, καὶ δὲν ἥρμοζεν ἀρκούντως εἰς τὰς θεότητάς των. Τὸ πολὺ πολὺ ὁ ῥυθμὸς οὗτος ἥρμοζεν εἰς ἥρωας ἢ ἡμιθέους, οἵτινες ἐκ τῆς ἀνθρωπότητος ἐξελθόντες δὲν ἠδύναντο νὰ πλησιάσωσι τὴν θείαν μεγαλειότητα.

Ὁ δωρικὸς ῥυθμὸς ἦτο κυρίως ὡρισμένος διὰ θεοὺς καὶ θεὰς, ὧν τὸ κυριεῦον χαρακτηριστικὸν ἦτον ἡ δύναμις καὶ τὸ μεγαλεῖον. Ὁ ἰωνικὸς ῥυθμὸς ἥρμοζεν εἰς ἐκείνους τοὺς θεοὺς, ὧν τὰ πρώτιστα προσόντα ἦσαν ἡ χάρις καὶ ἡ γλυκύτης. Καθ' ὃν χρόνον ἐκτίζετο ὁ Παρθενὼν, οἱ Ἕλληνες, ἐντριβεῖς εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν δογμάτων, εἶχον συλλάβει περὶ τοῦ Θείου μεγάλην ἰδέαν· οἱ σοφώτεροι αὐτῶν—καὶ οἱ τεχνῖται ἀνῆκον εἰς τὴν χορείαν ταύτην—εἶχον ἀναλύσει καὶ ἐμβαθύνει εἰς τὴν φύσιν τῆς θεότητος, καὶ ἀπαλλάττοντες αὐτὴν τῆς ὕλης εἶχον πλάσει τὸν ἰδανικὸν τύπον τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὡραίου. Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἐν Ἑλλάδι ὁ ἄνθρωπος ἀποτυποῦται ὁλόκληρος εἰς ὅλα αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὁ «νοῦς» οὗτος, ὅστις παρὰ Καρτεσίῳ καὶ Λεϋβνιτίῳ συλλαμβάνει τόσον εὐκόλως τὴν ἰδέαν ἄνευ μορφῆς καὶ ἄνευ ὕλης, δὲν ἀπεχωρίζετο εὐκόλως ἀπὸ τῆς φαντασίας καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ· πᾶσα ἰδιότης, πᾶσα πρᾶξις τῆς θεότητος ἐλάμβανεν ἀμέσως μορφὴν αἰσθητήν· ὅπως ἐννοηθῇ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν φύσιν, ἔπρεπε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ θεότης νὰ λάβῃ τὴν μορφήν των καὶ νὰ διαμείνῃ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Ἐξ ὅλων τῶν ναῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ ναὸς ὅστις καὶ ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ ἐκφράζει κάλλιον παντὸς ἄλλου τὸν θεῖον τοῦτον χαρακτῆρα, εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁ Παρθενών. Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ὑψοῦτο ἐντὸς περιβόλου ἐπιχαρίτως κεκοσμημένου καὶ πλουσίου ὡς ἡ κατοικία τοῦ πατρὸς αὐτῆς· ἡ θεὰ παρουσιάζετο ἐν τῷ μέσῳ λαμπρὰ καὶ κατάφωτος, καθαρὰ καὶ ἀνέφελος ὡς ἡ θεία Ἰδέα, ἣν ἐκφράζει. Ἀνεγνώριζέ τις ἐν αὐτῇ τὸν αἰώνιον «νοῦν» ὅστις τὰ πάντα γινώσκει καὶ περὶ πάντων σοφῶς κρίνει. «Δὲν εἶχε αὕτη τραφῆ ἐν τῷ σκότει τοῦ μητρικοῦ κόλπου.» Καὶ ὄντως ποία θεὰ ἠδύνατό ποτε νὰ γεννήσῃ τοιοῦτον πλάσμα;

Ἐν ἑορτασίμοις ἡμέραις ἡ μαλλίνη ἐρυθρὰ χλαμὺς, κεντηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων παρθένων, ἐκόσμει τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, καὶ τὰ κενὰ μεταξὺ τῶν κιόνων τοῦ ναοῦ ἐστολίζοντο δι' ἀνθέων. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἠνοίγετο ὁ Πρόναος καὶ ὁ λαὸς ἔβλεπεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σηκοῦ τὴν θεὰν ἀπαστράπτουσαν ὑπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, καὶ κατέχουσαν ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλειότητι τὴν πλουσίαν αὐτῆς κατοικίαν, τίς δὲν θὰ ἐλάτρευε τὴν θυγατέρα τοῦ Διός;

Ὁ δωρικὸς ῥυθμὸς, ὁ ἁρμόζων μᾶλλον εἰς τοὺς θεοὺς ἢ εἰς τὰς θεὰς ἕνεκα τοῦ σοβαροῦ καὶ ἐμβριθοῦς αὐτοῦ, ἦτο παντὸς ἄλλου καταλληλότερος διὰ τὴν Ἀθηνᾶν. Καὶ πράγματι δὲν λέγει αὐτὴ ἡ Ἀθηνᾶ περὶ ἑαυτῆς· «Δὲν ἔχω μητέρα, ἥτις μ' ἐγέννησε· προτιμῶ τὸ ἀνδρικὸν γένος», θέλουσα, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀρχαίων, νὰ ἐκφράσῃ διὰ τούτου, ὅτι ἡ ὑπερτάτη εὐφυΐα εἶναι αἰωνία, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς, τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρώτη ἰδιότης; Τοσαύτη εἶναι ἡ ἐμβρίθεια τῆς θεᾶς ταύτης, ὥστε διοικεῖ τοὺς στρατοὺς καὶ ἐξασφαλίζει τὴν προστασίαν τοῦ πατρός της εἰς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους σκεπάζει διὰ τῶν πτερύγων της. Διὸ καὶ τὸ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ἦτο ὡπλισμένον διὰ τῆς ἀσπίδος καὶ τοῦ δόρατος, καὶ ἐκράτει ἐν τῇ χειρὶ τὴν Νίκην. Ὁ Φειδίας μάλιστα εἶχε γλύψει ἐπὶ τοῦ ἐλέφαντος καὶ τοῦ χρυσοῦ τῶν ἐνδυμάτων της ἀντικείμενα ἀνάλογα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν τὸν ναόν. Ἑπομένως ὁ δωρικὸς ῥυθμὸς ἥρμοζε παντὸς ἄλλου καλλίτερον εἰς τὴν θεὰν τῆς Σοφίας, τὴν Ἀθηνᾶν.

Δυσκόλως δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἀρχιτεκτονικὴν πλέον συνᾴδουσαν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς θεότητος καὶ ἐκφράζουσαν τὴν φύσιν αὐτῆς, ἢ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ Παρθενῶνος. Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ θρησκεία, μὲ ὅλας τὰς ἀτελείας, εἶχεν ὅμως τὸ μέγιστον προτέρημα νὰ προσωποποιῇ τὰς ἰδιότητας τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ συγχωρῇ τοῖς τεχνίταις νὰ παραστήσωσιν ἑκάστην τῶν ἰδιοτήτων τούτων ὑπὸ μορφὴν καθαρῶς διαγεγραμμένην. Ἑπομένως ἠδύνατο ἡ τέχνη νὰ προσδιορίσῃ δι' ἕκαστον μῦθον μίαν παράδοσιν, ἥτις ἑκαθμηδὸν ῥυθμιζομένη ἔφθανεν εἰς τὴν ἐντέλειάν της ὅταν ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ ἔφθανεν εἰς τὸ φαεινότερον αὐτῆς σημεῖον. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον βεβαίως ὁ αὐτὸς αἰὼν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶδε παραγόμενα τὰ λαμπρότερα ἔργα εἰς ὅλους τοὺς κλάδους. Διὰ τοὺς νεωτέρους τοὐναντίον, παρ' οἷς ἡ θρησκεία στερεῖ τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ πάσης αἰ-

σθητῆς μορφῆς, μήτε ὁ γλύπτης, μήτε ὁ ζωγράφος, μήτε ὁ ἀρχιτέκτων δύναται νὰ παραστήσῃ αὐτήν. Ἐὰν ὁ ἀρχιτέκτων ἐκφράσῃ τὴν δεῖνα ἰδιότητα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ δεῖνα μέρος τοῦ ναοῦ του, καταστρέφει τὴν ἑνότητα τοῦ ἔργου του· ἐὰν δὲ ἔν τινι κτιρίῳ δὲν ἐκφράσῃ ἡ μίαν μόνην ἰδιότητα τοῦ Θεοῦ, πίπτει εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, ἐν αἷς ὁ Θεὸς ὅλος ὑμνεῖται, καὶ τὸ ἔργον του εἶναι ἔργον εἰδωλολάτρου. Τέλος δὲ, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἐὰν ἐκφράσῃ τὸ πᾶν ἐν παντὶ, ὅλον τὸν Θεὸν ἐν ὅλῳ τῷ ναῷ, καταργεῖ τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ, τὴν καθιστᾷ σκοτεινὴν καὶ δίδει ἀμυδρὰν ἔννοιαν τοῦ Θείου. Ἑπομένως δικαίως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἀμφίβολον καὶ σκοτεινὸν εἰς τὴν γοτθικὴν καὶ βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ τὰ πάντα εἶναι καθαρῶς διαγεγραμμένα.

Αὕτη μὲν φθάνει εἰς τὴν ἐντέλειάν της ἐν χερσὶ τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Ἰκτίνου, ἐκεῖναι δὲ ὁρίζουσι τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς καὶ τῆς βαρβαρότητος· ἡ μὲν γεννᾶται ἐν τῷ φωτὶ, αἱ δὲ εἶναι κόραι τῆς νυκτός. Καὶ ὅμως πρέπει νὰ μᾶς παρηγορῇ ἡ ἰδέα, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ῥυθμῶν ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς εἶναι ὁ ὀλιγώτερον πάντων συμβιβαζόμενος πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν· ἀλλὰ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν μίαν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ Παρθενὼν δὲν εἶναι μόνον τὸ ἀριστούργημα τῶν ἀρχαίων ναῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ λαμπρότερον μνημεῖον τῆς θρησκευτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ ὁποῖον παρήγαγέ ποτε ἡ Εὐρώπη.

Emile Burnouf
Πρώην Διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς.

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΒΩΝ

(Κατὰ τὸν G. LEJEAN)

Οἱ Σλαῦοι, ὧν τὸ ὄνομα μνημονεύει πρῶτος ὁ Πτολεμαῖος, εἰσῆλθον εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, κατόπιν τῶν Γότθων, τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Οὔννων· ἔκτοτε δὲ μνημονεύονται κατέχοντες τὴν Δακίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκλαβηνοὶ, ἐκ τῆς ὁποίας διαπερῶντες συνεχῶς τὸν Δούναβιν ἐλεηλάτουν τὴν Μοισίαν. Μερὶς τούτων προβᾶσα ἀποκατέστη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μικρᾶς Σκυθίας, τῇ σημερινῇ Δόβρουτζᾳ (χώρα μεταξὺ τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως), ἑτέρα δὲ μεταξὺ τῶν Βουλγάρων, ἐν αἷς οἱ Σεβερῖνοι. Οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπεδιώχθησαν ὕστερον ἐκ τῆς Δακίας ὑπὸ τῶν Κουμάνων καὶ Πατσινάκων ἢ Πετσενέγων, δύο τουρκικῶν φυλῶν· οὐχ ἧττον ἱστορεῖται ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ Ζ' αἰῶνος τὸ πλεῖστον τῆς Ἰλλυρίας κατέλαβον δύο μεγάλαι ἀποικίαι σλαυϊκαὶ, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Χρωβᾶται.

Οἱ Βυζαντῖνοι δὲν ὁρίζουσιν ἀκριβῶς πόθεν οἱ λαοὶ οὗτοι ὡρμήθησαν καὶ ποία ἦτο ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν πατρίς· μεγάλη δὲ διαφωνία ἐπικρατεῖ ὡς πρὸς τοῦτο παρὰ τοῖς ἀσχολουμένοις περὶ τὰς σλαυϊκὰς ἀρχαιότητας.

Οἱ Κροᾶται περὶ τὸν Ε' αἰῶνα κατῴκουν τὰς ὑπωρείας τῶν μεσημβρινῶν ὀρέων τῶν διαχωριζόντων τὴν Βοημίαν τῆς σημερινῆς Πρωσσίας. Ἐπὶ Ἡρακλείου δὲ μερὶς αὐτῶν ἡγουμένων πέντε ἀδελφῶν Κλοὺκ, Λόβελ, Κόζεντς, Μοῦχλο καὶ Χορβάτ, εἰσήλασεν εἰς Δαλματίαν (634—638), ἀπεδίωξε μετὰ μακρὸν ἀγῶνα τοὺς αὐτόθι οἰκοῦντας Ἄβαρας καὶ κατέλαβε τὴν ἀπὸ Ἴστρίας μέχρι Κετίνης (Ζεντίνης κατὰ Πορφυρογέννητον) χώραν, περικλείσασα ἐν ἑαυτῇ τὰ ἐναπομείναντα λείψανα τῶν Ἀβάρων, ἅτινα καὶ διέμειναν ἀναλλοίωτα ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας κατόπιν. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἀνίσχυροι ὄντες ν' ἀποδιώξωσιν αὐτοὺς ἐδέχθησαν ὡς ἀποίκους ὑποτελεῖς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα ἀνέκτησαν οἱ ἄποικοι οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡ ἀποδοχὴ τῶν Κροατῶν ἐντὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατέστησε μιμητὰς τοὺς Σέρβους. Οἱ Σέρβοι (Σερβλοὶ τῶν Βυζαντίνων) κατῴκουν τὴν πρὸς Ἀνατολὰς τῶν Κροατῶν χώραν, ἔνθα ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Σοραβοὶ, ὅπερ φέρουσιν ἔτι λείψανα αὐτῶν παραμείναντα ἐν Λουσατίᾳ (Lusatia, Lausitz), ὡς μαρτυρεῖ ἡ σύγκρισις τῆς γλώσσης τούτων πρὸς τὴν ἐκείνων. Οἱ μετὰ τοὺς Κροάτας δὲ ἄποικοι Σέρβοι ἐξηπλώθησαν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Σαύου μέχρι Δυρραχίου.

Μετὰ τοῦ κυρίου σώματος τῶν ἀποίκων Σέρβων συναπῆλθον καὶ ἕτεραι φυλαὶ ἐπίσης σερβικαὶ, καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, οἱ Ζαχλοῦμοι, οἱ Ναρεντανοὶ, οἱ Τερβουνιᾶται. Οἱ Ζαχλοῦμοι ὡρμῶντο ἐκ τῆς χώρας τοῦ Χὲλμ (Πολωνία) καὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Οὐϊστούλα, εἰσὶ δὲ οἱ πρόγονοι τῶν Σλαύων τῆς σημερινῆς Ἑρζεγοβίνης. Οἱ Ναρεντανοὶ, (Ἀρεντανοὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου), οὕτω καλούμενοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ (Ναρέντα—Ἀρέντα—Νάρωνος ἐν Δαλματίᾳ), περὶ τὸν ὁποῖον ᾤκησαν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν περὶ τὸ Μοστὰρ χώραν. Οἱ Τερβουνιᾶται ὠργάνωσαν ἡγεμονίαν, ἧς τὸ ὄνομα διετήρησεν ἡ πόλις Τρεβίγνη (Trebuniun, Trebigne, Τρεβούνιον). Ἑτέρα σλαυϊκὴ φυλὴ ἀναφέρεται ἡ τῶν Διοκλεωτῶν, οὕτω κληθέντων ἐκ τῆς Διοκλείας, μητροπόλεως τῆς χώρας, περὶ τὴν ὁποίαν ἐσκήνωσαν, δηλαδὴ τοῦ σημερινοῦ Μαυροβουνίου.

Ἡ πρώτη ἀποίκισις τῶν Σέρβων κατεῖχε πλειοτέραν τῆς σημερινῆς ἔκτασιν, ἅτε ἐκτεινομένη μέχρι Δυρραχίου. Βραδύτερον, ὁπότε ἡ πρὸς μεσημβρίαν πορεία αὐτῶν ἀνεχαιτίσθη καὶ ὠπισθοχώρησεν, οἱ Ἀλβανοὶ ἀπώθησαν αὐτοὺς εἰς τὰ ἴδια· οὐχ ἧττον διέμειναν ἐν μέσῳ τῶν Σκιπητάρων ἴχνη λαῶν σερβικῶν καὶ δὴ περὶ τὸ Δυρράχιον, πρὸς δυσμὰς τῆς λίμνης Ὄχριδος καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Πρέσπας (πόλεως Μακεδονικῆς παρὰ τῇ λίμνιδι Ὄχριδι καὶ παρὰ τῇ ὁμωνύμῳ λίμνῃ). Ἴσως οἱ λαοὶ οὗτοι, οἱ πρόσκοποι οὗτοι Σλαῦοι ἐναπελείφθησαν ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων χρόνων τοῦ σερβικοῦ κράτους· διότι γνωσὸν ὅτι ἐξ ἀθροίσματος Ζουπανιῶν [ἢ φυλῶν κυβερνωμένων ὑπὸ ἀρχηγῶν καλουμένων Ζουπάνων] ἡ Σερβία ἐγένετο βασίλειον, ἔπειτα αὐτοκρατορία ὑπὸ Τσάρους, ὡς τὸν Νεμάγα, Στέφανον Δουσχὰν, κτλ., περιελθοῦσα δὲ πάλιν εἰς κατάστασιν Βασιλείου, ὑπέκυψε κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα εἰς τοὺς Τούρκους.

Σήμερον οἱ Σέρβοι τῆς Τουρκίας, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν διαλεκτικῶν διαφορῶν, διαιροῦνται 1) εἰς τοὺς κυρίως Σέρβους τοὺς ἀνακτήσαντας τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν ὑπὸ τοὺς Καραγεώργην καὶ Μιλόσχ ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀριθμουμένους εἰς 885,000 ψυχὰς καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἡγεμονία ἔχει ὅρια πρὸς Ἀν. τὸ διαμέρισμα τοῦ Βιδινίου καὶ μέρος τοῦ Δουνάβεως, πρὸς Βορρ. τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ μέρος τοῦ Σαύου, πρὸς δυσμὰς τὸν Δρῖνον, τὸν διαχωρίζοντα αὐτὴν καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος ἀπὸ τῆς Βοσνίας, καὶ πρὸς Νότ. τὰ διαμερίσματα τοῦ Κρούσβατς ἢ Ἀλατζὰ-Χισσὰρ καὶ τοῦ Νόβι-Παζὰρ ἢ Γενι-Παζάρ.—2) Τοὺς Βοσνίους τοὺς οἰκοῦντας τὴν Βοσνίαν ἢ τὴν ἀρχαίαν Βόζονα, τὴν περιλαμβάνουσαν σήμερον καὶ τὴν τουρκικὴν Κροατίαν.—3) Τοὺς Ῥαϊτσας ἐν τῷ ἀρχαίῳ Βασιλείῳ τῆς Ῥασκίας, δηλαδὴ πέριξ τοῦ Νόβι-Παζάρ.—4) Τοὺς Ἑρζεγοβινίους καὶ τοὺς Μαυροβουνιώτας. Κατὰ τὸν Σάφαρικ (Schafarik) τὸ σύνολον τῶν λαῶν τούτων ἀποτελεῖ πληθυσμὸν 1,490,000 ψυχῶν, κατὰ δὲ τὸν Λεζὰν (Lejean) 1,660,000.

Οἱ Κροᾶται (Χωρβὰτ, Κερβὰτ) δὲν εἶναι στοιχεῖον κατὰ πολὺ διάφορον τῆς φυλῆς τῶν γιουγκο-Σλάβ ἢ τῶν νοτίων σλάβων. Σλαβισταὶ διάσημοι ὁμολογοῦσιν ὅτι καίτοι ἡ διάλεκτος τῶν Κροατῶν ἐξηφανίσθη, ἡ φυλὴ αὐτῶν ἀνευρίσκεται κατὰ φυσιολογικὰς παρατηρήσεις παρὰ τοῖς οἰκοῦσιν ἀπὸ τῆς Γλαβώκας μέχρι τῆς Βιχάτς (πόλεων τῶν πρὸς τὴν Δαλματίαν καὶ Αὐστριακὴν Κροατίαν συνόρων τῆς Βοσνίας). Ὡς πρὸς τοὺς Ἄβαρας, τοὺς εὑρισκομένους κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα μεταξὺ τῶν Κροατῶν, ὡς λαὸς ὑποτελὴς, συγγραφεῖς τινὲς, ἐν οἷς ὁ Engel ἀπεφήναντο, οὐχὶ πιθανῶς, ὅτι οὗτοι εἶναι οἱ Μορλάκοι, ἢ Μορλιάκοι (μόρε-βλὰκ), δηλ. θαλάσσιοι ποιμένες οἱ μὴ ὄντες οὔτε Τάταροι, οὔτε Βλάχοι. Ὁ Λεζὰν παραδέχεται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο τῶν Μορλάκων προέκυψεν ἐκ παραδόσεως καὶ ὅτι οἱ σημερινοὶ Μορλάκοι τῆς Βοσνίας καὶ Δαλματίας κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν Σέρβων.

Τὰ αὐτὰ λεκτέον καὶ περὶ τῶν Ῥαϊτσῶν ἢ Ῥασκῶν, τῶν ὀνομασθέντων, καθ' ἃ ἱστοροῦσιν, ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ῥάσκα. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔνδοξον κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἀπέμεινε τανῦν ἱστορικὴ μόνον ἀνάμνησις. Καὶ οἱ κάτοικοι δὲ τοῦ βασιλείου τῆς Ῥασκίας δὲν διοῦσι σήμερον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῶν πατρίδι, ἥτις σχεδὸν ἐκενώθη διὰ τῶν πολυαρίθμων μεταναστεύσεων τῶν πέραν τοῦ Σαύου γενομένων.

Οἱ ἐν Οὐγγαρίᾳ Σέρβοι εἶναι ἀπόγονοι τῶν Σέρβων τῶν μεταναστευσάντων ἐκ τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ζυγοῦ τῶν Ὀθωμανῶν. Παραλείποντες τὰς μεταναστεύσεις τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μνημονεύομεν τῶν γενομένων τῷ 1690 καὶ 1740 ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν τοῦ Ἰπὲκ Ἀρσενίου Γ' καὶ Δ', τῇ προτροπῇ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, διατελοῦντος τότε εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴν πρώτην τῶν εἰρημένων μεταναστεύσεων εἰσῆλθον εἰς τὴν Οὐγγαρίαν 37,000 σερβικῶν οἰκογενειῶν, ὀλιγώτεραι δὲ κατὰ τὴν δευτέραν. Ἡγουμένων τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν τριῶν ἐπισκόπων Νύσσης, Νόβι-Παζὰρ καὶ Οὐσχίτς, κατέλιπον πανοικὶ τὸ λεκανοπέδιον τῆς βουλγαρικῆς Μοραβίας καὶ τὰ περίχωρα τοῦ Ἰπὲκ, ἀλλὰ προσβληθέντες καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν καὶ ἠχμαλωτίσθησαν περὶ τὰς 80,000.

Τοὺς φυγάδας Σέρβους ἀντικατέστησαν οἱ Τουρκαλβανοὶ, καὶ τοῦτο ἐπεξηγεῖ τὴν ὕπαρξιν τῶν Ἀρναουτῶν ἐν Νόβι-Παζὰρ καὶ μεταξὺ Πριστίνας καὶ Λέσκοβατς. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ χώρᾳ πάντα τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα εἶναι σερβικὰ, ἐνῷ οἱ κάτοικοι εἶναι Σκιπητάροι.

Τὸ σερβικὸν στοιχεῖον οὐχ ἧττον ἐκτείνεται πρὸς τὴν Ἀλβανίαν μέχρι τῆς φυλῆς ἢ κοινότητος τῶν Ζουβὶ παρὰ τὸν Δοῖνον· πέραν τούτου εὑρίσκονται μεμονωμένα χωρία ἢ ὁμάδες χωρίων ἐν μέσῳ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Βουλγάρων. Αἱ ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Σερβίας ἐπὶ τοῦ Ἄθω κτισθεῖσαι μοναὶ εἶναι τὸ ἀκρότατον ΝΑ. σημεῖον ὅπερ κατῴκησεν ἡ φυλὴ τῶν Σέρβων, διότι ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐξέλιπεν. Ἐν Βλαχίᾳ ὑπάρχουσι πολλαὶ σερβικαὶ ἀποικίαι, ὧν τινες ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Μιλόσχ Ὀβρένοβιτζ, ὁ ὁποῖος ἔχων αὐτόθι γαίας, ἀπῴκισε τινὰς οἰκογενείας ἐκ τῶν ἡγεμονικῶν οἴκων.

Ἡ Βοσνία ἐθνογραφικῶς Σερβικὴ διατελεῖ οὖσα ὑπὸ ἰδιαζούσας κοινωνικὰς περιστάσεις· διότι ἐν μὲν τῇ Σερβίᾳ τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα, τὸ κατὰ μίμησιν τῆς Δύσεως αὐτόθι ἀναπτυχθὲν, ἐξέλιπε διὰ τῶν ἐθνικῶν συμφορῶν, οἱ δὲ τιμαριῶται περιῆλθον εἰς τὴν τάξιν τοῦ ραγιᾶ· διὸ καὶ πρό τινων ἐτῶν Σέρβος τις τῶν αὐτονόμων ἐρωτηθεὶς, ἂν ὑπάρχωσιν εὐγενεῖς ἐν Σερβίᾳ, ἀπήντησεν «εἴμεθα πάντες εὐγενεῖς». Ἐν δὲ τῇ Βοσνίᾳ τοὐναντίον συνέβη· οἱ εὐγενεῖς ἠσπάσθησαν τὸν Μωαμεθανισμὸν ὅπως διατηρήσωσι τὰ τιμάριά των, ἀποτελοῦσι δὲ ἓν τῶν μᾶλλον ὀπισθοδρομικῶν καὶ τιμαριωτικῶν στοιχείων

τῆς Τουρκίας, διαρκῶς σχεδὸν καὶ ἐνόπλως διαμαρτυρούμενοι κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τῶν Σουλτάνων. Οἱ ἀριστοκράται τῆς Βοσνίας πρεσβεύουσι μὲν τὸ μωαμεθανικὸν θρήσκευμα, οὐδόλως ὅμως εἶναι Τοῦρκοι· διαφυλάττουσι τὰ ἔθιμα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα τῆς φυλῆς των· οἱ ἐν Βοσνίᾳ δὲ ραγιάδες, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν δοσιμάτων καὶ τῶν παρανόμων φορολογιῶν, δράττονται τῶν ὅπλων, ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως καὶ τοῦ Χάτι-Χουμαγιοῦν· οὕτω δὲ πόλεμος κοινωνικὸς διαρκὴς κατέστησεν ἀραιὸν τὸν πληθυσμὸν τῆς Βοσνίας, τῆς Κροατίας, κυρίως δὲ τῆς Ἐρζεγοβίνης, ἧς οἱ Χριστιανοὶ πολυαριθμότεροι ὄντες ἐνθαρρύνονται καὶ ὑπὸ τῆς γειτνιάσεως τοῦ Μαυροβουνίου.

Τὸ Μαυροβούνιον, σλαυϊστὶ Τσερναγόρα (ὄρος μέλαν, ἢ ὄρος τῶν προγεγραμμένων), τουρκιστὶ Καρα-τάγ, ἀλβανιστὶ Μαλισίς, ἓν τῶν τελευταίων λειψάνων τοῦ ἀρχαίου σερβικοῦ κράτους, ἀπὸ τοῦ 1804 περίπου διατελεῖ αὐτόνομον τὸ πρῶτον ὑπὸ ἡγεμόνας ἐπισκόπους. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι διωχθέντες ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Κάτω Μοράτσας, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρη τοῦ Μαυροβουνίου, ἔνθα ἀντέσχον ἐν μέσῳ τῶν ἐπιγενομένων συμφορῶν. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Μαυροβουνίου παραδόξως κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας προώδευσε· διότι ἐνῷ ὁ ἀρχικὸς πυρὴν τῆς ἐνοικούσης κυρίας φυλῆς ἦτο λίαν περιωρισμένος, ὕστερον ηὐξήθη ταχέως διὰ τῶν Σέρβων φυγάδων τῆς Ἐρζεγοβίνης εὐθὺς ἅμα ἡ τοῦ Μαυροβουνίου αὐτονομία κατέστησε τὸ ἄσυλον τοῦτο ποθητὸν ἐνδιαίτημα εἰς τοὺς μὴ θέλοντας νὰ ζῶσιν ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Ὀθωμανῶν. Τῷ 1606 κατὰ τὸ ἐνετικὸν χειρόγραφον τοῦ Μαριανοῦ Βολιτσᾶ τὸ Μαυροβούνιον περιεῖχε 93 χωρία καὶ 8,027 πολεμιστάς, ἤτοι περίπου 33,000 ψυχῶν· τῷ 1687, ὁ Βόσνιος Βούτχοβιτς ἐκ Λίβνου ἀποκατέστη ἐν τῇ Κατούνσκᾳ μετὰ 400 οἰκογενειῶν, ὀνομαζομένων Κραϊχνιτζῶν (ἀνθρώπων τῶν συνόρων)· τὴν ἀποίκισιν ταύτην παρηκολούθησαν ἕτεραι ἧττον πολυπληθεῖς, ὥστε ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑπελόγιζον 53,000 ψυχὰς ἐν Μαυροβουνίῳ, σήμερον δὲ 120,000 περίπου.

Πλὴν τῶν φυλῶν τῶν κατοικούντων τὸ Μαυροβούνιον, ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι καί τινα χωρία ἀλβανικά, ὡς ἡ Φουνδίνα καὶ τὸ Κότσι καὶ φυλή τις ἀλβανική, οἱ Τρίπσχοι ἢ Ζάτριβατζ. Ἡ συνθήκη δὲ τέλος τοῦ 1858 ἀπέδωκεν αὐτῷ καὶ τὰς γαίας τὰς οἰκουμένας ὑπὸ τῶν Οὐσκὸξ ἢ φυγάδων, ἄλλων παρὰ τοὺς Οὐσκόκους, τοὺς διαβοήτους ἐν τῇ ἐνετικῇ ἱστορίᾳ πειρατάς. Οἱ Οὐσκὸξ τῆς Ἐρζεγοβίνης εἶναι χριστιανοὶ φυγάδες ἐπὶ τῶν ὀρέων τοῦ Μαυροβουνίου, εἰς ἀδιάλειπτον σχεδὸν πόλεμον διατελοῦντες πρὸς τοὺς Τούρκους. Οἰκοῦσι δὲ μέρος μὲν περὶ τὰς πηγὰς τῆς Μορίτσας, καὶ μέρος τὰς τῆς Ῥουνδίνας Μ.Δ. τῆς πεδιάδος τοῦ Νίξιχ.

Α. Μ.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι βιομηχανικῶν καταστημάτων ὑπελογίσθη εἰς 7,342, ἐξ ὧν ἄνδρες 4,959, γυναῖκες 1,230, παῖδες 629 καὶ κοράσια 524. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῶν ἐργατῶν διανέμεται μεταξὺ 136 ἐργοστασίων.

Μετὰ τὸ Λαύριον, ἔνθα συγκεντροῦται ὁ ἀνώτερος ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν, ἀσχολουμένων ἁπάντων εἰς μεταλλευτικὰς ἐργασίας, ὁ Πειραιεὺς ἔχει τὸν ἀνώτερον ἀριθμὸν ἐργατῶν, 1,662. Μετ' αὐτὸν δὲ ἔρχεται ἡ Σῦρος, ἧς τὰ ἐργοστάσια περιλαμβάνουσι 1,416 ἐργάτας.

Οἱ 7,342 ἐργάται τῶν ἡμετέρων ἐργοστασίων διαιροῦνται ὡς ἕπεται κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν:

	Ἐγγράμματοι	Ἀγράμματοι
Ἄνδρες	1,732	2,909
Γυναῖκες	278	953
Παιδία	331	311
Κοράσια	73	437
	2,414	4,610

Ἡ κατάστασις αὕτη, εἰς ἣν δὲν περιελήφθησαν 318 ἄνδρες, ἀσχολούμενοι εἰς μεταλλευτικὰς ἐργασίας καὶ ὧν ἡ ἐκπαίδευσις δὲν ἐξηκριβώθη, καταδεικνύει, εἰ αἱ πληροφορίαι ἡμῶν εἰσὶν ἀκριβεῖς, ὅτι πλέον τοῦ διπλασίου τῶν περὶ ὧν πρόκειται ἐργατῶν εἰσὶν ἀγράμματοι, ἤτοι 68 τοῖς 100, καὶ ὅτι τὸ ἕτερον τῶν φύλων καθυστερεῖ δι' ἔτι μεγαλητέρων ἀναλογιῶν, καθόσον ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν ἀγράμματοί εἰσιν 89 τοῖς 100, ἐπὶ δὲ τῶν κορασίων ἀγράμματοί εἰσιν 86 τοῖς 100!

Καὶ ἐν μὲν τῇ Σύρῳ τὰ 2/3 τῶν ἐργατῶν εἰσὶν ἀγράμματοι, ἐν δὲ τῷ Πειραιεῖ τὸ ἥμισυ.[1]

ΕΝ ΑΣΜΑΤΙΟΝ

Κοιμῶνται τ' ἄγρια βουνὰ,
Ἡ ῥάχες ἡσυχάζουν,
Ὡς καὶ τ' ἀγρίμια σταῖς φωλειαῖς
Ζευγαρωτὰ κουρνιάζουν.

Ἔπαψ' ὁ κοῦκκος στὸ κλαρί,
Πλαγιάζει τ' ἀκρογιάλι,
Λὲς καὶ κοιμᾶτ' ἡ θάλασσα
Στοῦ βράχου τὴν ἀγκάλη.

Μόνος ἐγὼ νυχτομαχῶ,
Προσκέφαλο δὲν ἔχω,
Ἐσὰν ξωτικὸ, 'σὰ φάντασμα
Τὰ δάση παρατρέχω.

Τρέχω λαγκάδια καὶ κρεμνοὺς
Ἐπάει καὶ σὲ λησμονήσω·
Ἀλλ' ὅσο φεύγω, τόσ' ὁ νοῦς
Σὲ σὲ γυρίζ' ὀπίσω.

Σὲ βλέπω 'δῶ, σὲ βλέπω 'κεῖ,
Σὲ φέρνει ὁ λογισμός μου
Μέρα καὶ νύχτα ὀπίσω μου,
Νύχτα καὶ μέρα ἐμπρός μου.

Σ' ἀκούω στὴν πεύκα ὅταν φυσᾷ,
Στὴν καλαμιὰ ὅταν τρύζει,
Σ' ἀκούω στὸ ῥέμμα ποῦ περνᾷ,
Καὶ τ' ἄνθη ἀναμερίζει. . .

Γιὰ τὸ τριφύλλ' εἶν' ἄνοιξις,
Γιὰ τὸ λουλούδι ἀπρίλις·
Θὲ, καὶ γιὰ μὲ, τὸ πλάσμα σου,
Τί θεραπεία θὰ στείλῃς!!

Σ. Ζαμπελιος.

1. Ἀπ. πλῆρ. περὶ τῶν ἐν Ἑλλ. Βιομ. Κατ. ὑπὸ Α. Μανείλα.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Εἶδον πολλὰς ἐπαναστάσεις καὶ γνωρίζω τώρα τί πρέπει νὰ φρονῶ περὶ τῆς ἐπιρροῆς των ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Δὲν κρατοῦν τὸ σκῆπτρον τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς χεῖράς των, ἀλλὰ τὴν ῥάβδον τῆς Κίρκης, τὴν μεταβάλλουσαν τοὺς ἀνθρώπους εἰς θηρία καὶ κτήνη. (Charles Nodier.)

*** Ἴσως θέλγεσαι ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τιμητικῶν θέσεων καὶ διακρίσεων. Ἀλλὰ διατί προσηλόνεις τοσοῦτον τοὺς ὀφθαλμούς σου εἰς τὰ ἔξωθεν λάμποντα; Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι πραγματικῶς εἶσαι ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἄξιος ὑψηλῶν τιμῶν, ἄξιος ν' ἀντικαταστήσῃς τὸν παρὰ σοῦ ζηλευόμενον, ἀγνοεῖς ὅτι ὁ φθόνος καὶ τὸ μῖσος τῶν πονηρῶν ἀκολουθοῦσι πρὸ πάντων τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἀπολαμβάνοντας διακρίσεις καὶ τιμάς; Ἡ σκιὰ ἔν τε τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τῇ φύσει δὲν εἶναι μᾶλλον σκοτεινὴ ἐκεῖ ὅπου προσεγγίζει τὸ ζωηρότερον φῶς; Ἂν αἱ δυσαρέσκειαι, αἱ θλίψεις, αἱ μέριμναι δὲν ἦσαν στενῶς συνδεδεμέναι μετὰ τῶν ὑψηλῶν κοινωνικῶν θέσεων καὶ τιμῶν, διατί τοσάκις πλεῖστοι ἐνάρετοι καὶ ἔξοχοι ἄνδρες, ἀπαυδήσαντες ἐν τῷ θορύβῳ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἐγκατέλειψαν τὰς ὑψηλὰς θέσεις καὶ ἐπανῆλθον χαίροντες εἰς τὸν ἄσημον ἰδιωτικὸν βίον; Διατί τοσοῦτοι ἡγεμόνες οἰκειοθελῶς κατέθεσαν τὸ στέμμα αὐτῶν ἵνα ἄγνωστοι διώσωσι μακρὰν τοῦ κόσμου; (Zschokke.)

*** Ἡ φωτογραφία εἶνε διὰ τὰ κοινὰ πρόσωπα, ὅτι ἡ τυπογραφία διὰ τὰ μέτρια συγγράμματα· πολλαπλασιάζει δηλαδὴ αὐτὰ, ἀλλὰ δὲν τὰ σώζει ἀπὸ τῆς λήθης καὶ τῆς περιφρονήσεως.

ΥΓΙΕΙΝΗ

ΠΕΡΙ ΛΥΣΣΗΣ

Γνωστὸν εἶνε ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι νὰ ἀνεύρῃ τὴν αἰτίαν τῆς λύσσης, ἥτις πρὸ πάντων ἐνσκήπτει εἰς τοὺς κύνας. Ὁ νοσογόνος ἰὸς λέγεται ὅτι ἐνυπάρχει εἰς τὸ σίελον τοῦ πάσχοντος ζώου, εἰς τοὺς σιελοποιοὺς ἀδένας, εἰς τὸ αἷμα, ἴσως δὲ καὶ εἰς ἄλλα στερεὰ καὶ ῥευστὰ μόρια, καὶ ὅτι εἶνε πάντοτε μόνιμος, οὐδέποτε δὲ πτητικός.

Ὁ Πλούταρχος ἀπέδιδε τὴν λύσσαν εἰς ἐγκεφαλικὴν διατάραξιν τοῦ κυνὸς, ὁ Καβάνης παραδέχεται ὅτι ἡ ἐπενέργεια ὡρισμένων τινῶν κλιμάτων παράγει αὐτὴν, εἶνε δὲ καί τινες νομίζοντες ὅτι αἰτία αὐτῆς εἶνε ἐφθαρμένη ἢ ἀνεπαρκὴς τροφή.

Καθ' ἡμᾶς ἡ τελευταία αὕτη γνώμη εἶνε ἡ μᾶλλον τῆς ἀληθείας ἀπέχουσα· διότι πασίγνωστον, ὅτι πολλάκις προσβάλλονται ὑπὸ λύσσης κύνες, περὶ ὧν μεγίστη καταβάλλεται φροντὶς καὶ ἐπιμέλεια.

Ἡ λύσσα λέγεται ἀναπτυσσομένη αὐτομάτως εἰς τοὺς κύνας, τοὺς αἰλούρους, τοὺς λύκους καὶ τὰς ἀλώπεκας, εἰς δὲ τὰ ἄλλα ζῶα καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον πάντοτε ἐκ μεταδόσεως. Οἱ σπουδαιότεροι ἐν τούτοις τῶν παρατηρητῶν ἀποκρούουσι τὴν αὐτόματον τῆς νόσου γένεσιν.

Ἡ ἐκ μεταδόσεως λύσσα εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἐναποθέσεως τοῦ λυσσογόνου ἰοῦ εἴς τι μέρος τοῦ σώματος γυμνὸν ἐπιδερμίδος. Ὁ ἰὸς οὗτος μεταβαίνων εἰς τὸ αἷμα παράγει γενικὸν μολυσμὸν ἐν διαστήματι *ἀορίστου* χρόνου. Ἡ λύσσα ὁπωσδήποτε ἀναπτυχθεῖσα ἐκφαίνει πολλὰς καὶ μεγάλας ποικιλίας καὶ διαφορὰς παρὰ τοῖς κατοικιδίοις ζώοις. Παρὰ τῷ κυνὶ παρατηροῦνται τρεῖς περίοδοι τῆς νόσου, ἤτοι ἡ προδρομικὴ καλουμένη καὶ μελαγχολικὴ, ἡ μανιακὴ καὶ ἡ παραλυτική. Κατ' ἀρχὰς τὸ ζῶον καθίσταται στυγνὸν καὶ κρύπτεται εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα μέρη, διστάζει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ κυρίου του, συστέλλεται, κρύπτει τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν. Μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν ἀσυνήθη τοῦτον τρόπον προστίθεται ἀνησυχία τις καὶ ταραχὴ ἔκτακτος καὶ διαρκής. Τὸ ζῶον καταντᾷ ἀεικίνητον· ἔπειτα ἔρχεται ἡ παραφορὰ, ἣν χαρακτηρίζουσι παράξενα κινήματα ἐκδηλοῦντα ὅτι τὸ ζῶον ἀκούει φωνὰς ἀνυπάρκτους, βλέπει πράγματα φανταστικά. Καὶ ὁτὲ μὲν μένει μέχρι τινὸς ἀκίνητον καὶ ἔπειτα διὰ μιᾶς ἐγείρεται καὶ δάκνει εἰς τὸν ἀέρα ὡς ἂν ἐδίωκε ἀόρατόν τι· ὁτὲ δὲ ὁρμᾷ ὠρυόμενον κατ' ἀνυπάρκτου κωλύματος. Τότε ἄρχεται ἡ τάσις πρὸς τὸ δάκνειν, καὶ πρῶτον κατ' ἀψύχων πραγμάτων. Ἡ ὄρεξις μεταβάλλεται, τὰ βρώματα οὐδόλως τέρπουσιν αὐτὸ καὶ δάκνει πρῶτον μὲν ἑαυτὸ, ἔπειτα ἄλλα ζῶα, καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον. Δὲν αἰσθάνεται τὰ δήγματα καὶ τοὺς πόνους· μαίνεται ἐπὶ τῇ θέᾳ ἄλλου κυνός.

Παράξενοι εἶνε καὶ αἱ ὑλακαί του. Ἀντὶ νὰ ἔχωσιν αὗται τὴν συνήθη λαμπρότητα, ἀποβαίνουσι τραχεῖαι καὶ ὑπόκωφοι. Μετὰ τὴν πρώτην ὑλακὴν ὠρύεται κατὰ τρόπον ἀλλόκοτον.

Τὰ διάφορα ταῦτα συμπτώματα αὐξάνουσι βαθμηδὸν καὶ ἐντείνονται. Τὸ βλέμμα ἔχει τότε στυγνήν τινα λάμψιν ἐμπνέουσαν τρόμον. Μα-

1. Κρητικοὶ γάμοι.

νιωδῶς δὲ δάκνει ὁ κύων καὶ κατειλημμένος ὑπὸ τῆς λύσσης, ὄχι ὅμως καὶ διαρκῶς· ἔχει καὶ στιγμὰς ἡσυχίας. Τέλος καταλαμβάνεται ὑπὸ κοπώσεως, αἱ παραφοραὶ γίνονται σπανιώτεραι, ἐπέρχεται ἡ παραλυσία καὶ οὕτω θνήσκει.

Ἐνίοτε ἡ νόσος διατρέχει διὰ τῶν συμπτωμάτων τῆς πρώτης περιόδου τῆς μελαγχολικῆς, ἥτις ἀπολήγει εἰς τὴν παραλυτικὴν καὶ τὸν θάνατον, χωρὶς νὰ φανῶσι φαινόμενα μανίας.

Πλανῶνται οἱ νομίζοντες ὅτι ὁ λυσσῶν κύων φοβεῖται τὸ ὕδωρ ἢ ὅτι τεκμήριον τῆς λύσσης εἶνε ὁ περὶ τὸ στόμα ἀφρός, πλανῶνται ἐπίσης καὶ οἱ νομίζοντες ὅτι τὰ ζῶα εἶνε μᾶλλον ἐπιρρεπῆ εἰς τὴν λύσσαν κατὰ τὸ θέρος ἢ κατὰ τὸν χειμῶνα.

Πάντες οἱ ἁρμόδιοι ν' ἀποφανθῶσι περὶ τοιούτων πραγμάτων ὁμοφώνως λέγουσιν, ὅτι δὲν ὑπάρχει θεραπεία κατὰ τῆς λύσσης. Δὲν εὑρέθη ἀκόμη τὸ μέσον, δι' οὗ νὰ καταπολεμηθῇ ἡ φοβερὰ αὕτη πληγή. Πάντα τὰ πρὸς τοῦτο προταθέντα μέσα ἀπέτυχον, ἂν δὲ τυχόν τινα ἐξ αὐτῶν ἐφάνη ὅτι ἐπέδρασαν αἰσίως, τοῦτο προῆλθεν ἴσως διότι ὁ λυσσογόνος ἰὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη εἰσχωρήσει εἰς τὸν ὀργανισμόν.

Τὸ κυριώτατον πάντων ἀμέσως μετὰ τὸ δῆγμα εἶνε ἡ καυτηρίασις, καυτηρίασις ὅμως ἄμεσος καὶ βαθεῖα διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου.[1]

Ἂν ἐκ πείρας δὲν εἴχομεν διδαχθῆ πόσον πρέπει τις νὰ διστάζῃ πρὸ τοῦ ἀποφανθῇ ὁριστικῶς περὶ παντὸς ἀφορῶντος εἰς τὴν ἰατρικήν, ἠθέλομεν ἴσως εἴπει, ὅτι εὑρέθη ἡ θεραπεία τῆς λύσσης. Τοῦτο τοὐλάχιστον ἀριδήλως ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Δρ. Γοῦβλερ, καθηγητὴν τῆς θεραπευτικῆς ἐν Παρισίοις, ὁ Δρ. Grzymala (ἐκ Κρίβε Ὄζερο ἐν Ποδολίᾳ). «Ἐλάβομεν, λέγει ὁ καθήγ. Γοῦβλερ ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς θεραπευτικῆς, παρ' ἑνὸς τῶν ἀξιοτίμων καὶ διακεκριμένων ἡμῶν συναδέλφων, τοῦ Δρ. Grzymala, ἐπιστολήν, ἣν, ἕνεκα τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν χαρακτῆρος τοῦ ἐπιστέλλοντος, νομίζομεν ἀξίαν πάσης προσοχῆς».

Τὸ θεραπευτικὸν μέσον, ὅπερ ὁ Δρ. Grzymala συνιστᾷ, εἶνε φυτόν τι ἐπιστημονικῶς καλούμενον ἀκανθῶδες Ξάνθιον (Xanthium spinosum), ὅπερ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ, ἄφθονον δὲ εὑρίσκεται ἐν Ποδολίᾳ.[2] «Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, γράφει ὁ Κ. Grzymala, ἐπιτυχῶς κάμνω χρῆσιν τοῦ φυτοῦ τούτου· οὐδὲ ἅπαξ ἀπέτυχον, ἂν καὶ ἑκατοντάκις τοὐλάχιστον τὸ μετεχειρίσθην καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ ζώων δηχθέντων ὑπὸ κυνῶν ἢ ὑπὸ λύκων λυσσώντων».....

Ὁποῖα τώρα εἶνε τὰ φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα τοῦ *ξανθίου*; Εἶνε ἱδρωτικόν, σιελαγωγόν, καὶ ὀλίγον διουρητικόν, οὗ ὅμως ἡ ἐπενέργεια εἶνε πολὺ πλέον ἰσχυρὰ ἢ ἡ τοῦ Ἰαβοράνδου. Τὸ φάρμακον τοῦτο εἴς τινας μὲν προκαλεῖ ἱδρῶτα, εἰς ἄλλους δὲ σίελον· ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος ὑψοῦται ὀλίγον καὶ ταχύνεται συνήθως ἡ κυκλοφορία.

Τὸ *ξάνθιον* δίδει ὁ ῥηθεὶς ἰατρὸς εἰς κόνιν, τρεῖς δόσεις ἐξ 60 ὑφεκατογράμμων καθ' ἑκάστην διὰ τοὺς ἐφήβους ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας. Εἰς τὰ παιδία τὰ μικρότερα τῶν δώδεκα ἐτῶν δίδει τὸ ἥμισυ τῆς δόσεως ταύτης. Οὐδεμίαν δὲ ποιεῖται χρῆσιν τῆς καυτηριάσεως.

Πρὸ ἐτῶν δώδεκα κύων τις ἀνήκων εἰς τὸν κ. Grzymala, καταληφθεὶς ὑπὸ λύσσης ἔδηξεν ἕνα βοῦν, ἕνα χοῖρον, ἕνα κύνα, ἕνα αἴλουρον καὶ ἕνα ἡμερωμένον γέρανον. Ὁ βοῦς, ὁ χοῖρος καὶ ὁ κύων ἰάθησαν ἐντελῶς διὰ τοῦ ξανθίου. Ὁ γέρανος καὶ ὁ αἴλουρος ἀφεθέντες ἄνευ ἰατρικῆς βοηθείας ἀπέθανον ἐκ λύσσης ὁ μὲν τρεῖς, ὁ δὲ ἕνδεκα ἡμέρας μετὰ τὸ δῆγμα. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον δώδεκα πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἐδήχθησαν ὑπὸ λυσσῶντος λύκου. Ἐξ ἐκ τῶν προσώπων τούτων, εἰσελθόντα εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Ὀλσούκας (ἐν Ποδολίᾳ) καὶ τυχόντα τῆς θεραπείας τοῦ Δρ. Grzymala ἰάθησαν, τὰ ἄλλα ἓξ ὑποστάντα τὴν διὰ καυτηριάσεως, διὰ καυθαρίδων κλ. θεραπείαν ἀπέθανον μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

Πολλὰ καὶ ἄλλα παραδείγματα τοιαῦτα ἀνθρώπων καὶ ζώων πάσης ἡλικίας ἀναφέρει ὁ ῥηθεὶς ἰατρὸς, καθ' ἃ πάντα ἐπέτυχε τὸ *ξάνθιον*. Εἰς τὰ μεγάλα ζῶα ἡ δόσις πρέπει ν' αὐξάνηται μέχρις 96 γραμμ., ἤτοι 3 οὐγκιῶν καθ' ἑκάστην ἐπὶ τέσσαρας ἑβδομάδας.

Βεβαίως ὁ ἀξιότιμος ἰατρὸς ἀναφέρει γεγονότα καὶ δύναται, ὡς ὁ ἴδιος γράφει, νὰ ἐπιβεβαιώσῃ πολλαχῶς τοὺς λόγους του. Ὑπολείπεται ὅμως νὰ γείνῃ γνωστὸν, ἂν τὸ *ξάνθιον* θὰ εἶνε τελεσφόρον εἰς ἄλλας χώρας πλὴν τῆς Ποδολίας. Εὐχόμεθα τὸ ταχύτερον νὰ ἐρευνηθῇ τὸ πρᾶγμα καὶ ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ὄντως εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους καὶ τοῦτο ἀκόμη ἐπετεύχθη, ἡ θεραπεία τῆς λύσσης. ***

Ἐρωτηθεὶς ποτε Ἀμερικανός τις πρόεδρος, ὁποῖον εἶνε τὸ οἰκόσημόν του, ἐνεθυμήθη ὅτι ἐχρημάτισε ξυλοκόπος ἐν τῇ νεότητί του καὶ ἀπεκρίθη ἀμέσως· «δύο γυμνοὶ βραχίονες.»

1. Συνειθίζουσι παρ' ἡμῖν νὰ φονεύωσι παρευθὺς πάντα κύνα, ὅστις ἤθελε δήξει τινὰ, πρὸ πάντων ἐν ὥρᾳ θέρους. Ὁ δάκνων κύων πρέπει νὰ περιορίζεται ἐν τόπῳ ἀσφαλεῖ καὶ ἀκινδύνῳ, μέχρις οὗ βεβαιωθῇ, ἂν εἶνε λυσσαλέος ἢ ὄχι, καὶ ἔπειτα νὰ φονεύεται. Παρετηρήθη, ὅτι πολλοὶ δηχθέντες ὑπὸ κυνὸς οὐχὶ λυσσῶντος, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸ δῆγμα φονευθέντος, ὑπέστησαν διὰ πολὺν χρόνον δεινὴν ἀγωνίαν, φανταζόμενοι ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους ὑπὸ λύσσης. Καὶ ὁ ἰατρὸς δὲ πολὺ δραστηριώτερον καὶ προσεκτικώτερον θεραπεύει τὸν δηχθέντα, ἅμα ἐξετάτας τὸν κύνα πεισθῇ ἢ καὶ μόνον ὑποπτεύσῃ, ὅτι πρόκειται περὶ λύσσης

2. Τὸ φυτὸν τοῦτο, καθὰ ἐν τῇ Ἀληθείᾳ (φύλλ. τῆς 3 Μαΐου 18 6) ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς κ. Ὀρφανίδης, σπάνιον εἰς ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη, εἶνε κοινότατον περὶ τὰς Ἀθήνας καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπου καλεῖται: «Χρυσάγκαθον».

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.